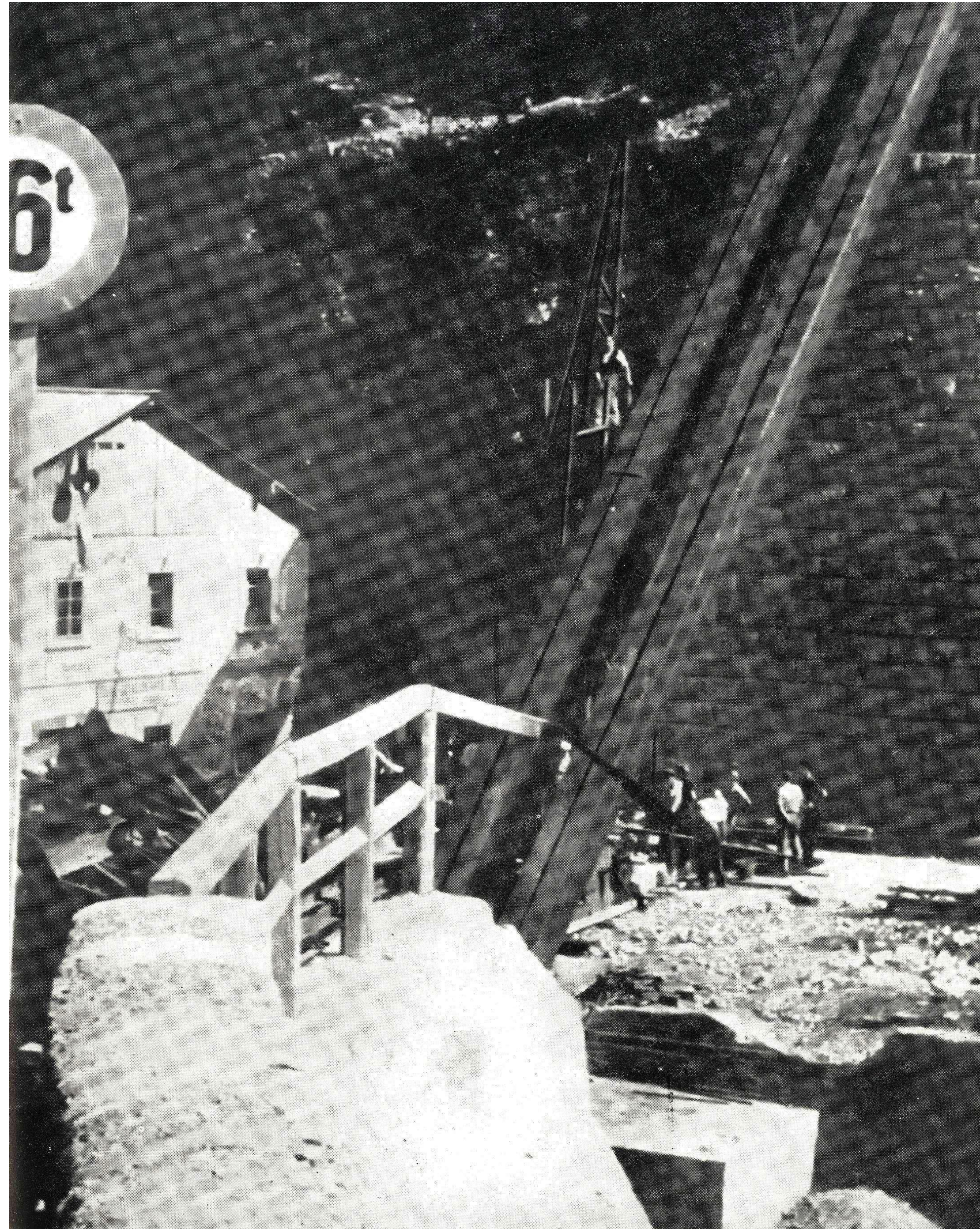
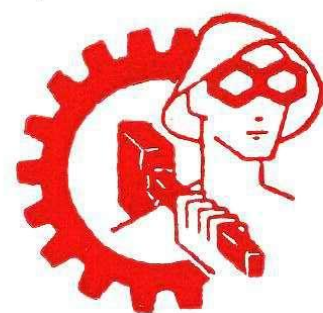

ŽELEZAR

5

PRILOGA ŽELEZARJA

NOVEMBER 1961

PRAVILNIK

o postopku za prijavljanje patentov in o nagrajevanju
predlogov za tehnične izboljšave, ki ga je sprejel CDS na
svojem 19. rednem zasedanju 21. septembra 1961

1. Splošne določbe

člen 1

Naloga in namen tega pravilnika je, da predpiše v Železarni Jesenice skladno z Zakonom o patentih in tehničnih izboljšavah — Uradni list FLRJ, št. 44, z dne 2. 11. 1960 in drugimi veljavnimi predpisi postopek prijavljanja patentov in tehničnih izboljšav, način ocenjevanja tehničnih izboljšav ter določanje višine odškodnin za tehnične izboljšave in nagrad za neosvojene predloge, ki jih pristojni organi podjetja sprejemajo in uveljavijo z namenom uvedbe tehnično boljših postopkov, rekonstrukcije, povečanje storilnosti, znižanje proizvodnih stroškov novih izdelkov in kvalitet in za podobne namene. Pri tem hoče pritegniti ta Pravilnik k sodelovanju najširši krog članov kolektiva in predvsem tudi tiste, ki tehnično niso primerno izsolani, pa vendar žele uveljaviti svoje ideje z namenom doseči cilje, ki jih postavlja Zakon o patentih in tehničnih izboljšavah ter ta Pravilnik. S Pravilnikom želi doseči podjetje tudi, da se predlogi tehničnih izboljšav v podjetju povečajo glede na število članov celotnega kolektiva, da se predlagatelje pravilno stimulira s tem, da jim pristojni organi podjetja priznavajo pravične odškodnine za dosežene uspehe in da se pritegne k takemu tehničnemu delu kar najširši krog predlagateljev.

2. Izum, ustvarjen v podjetju

člen 2

Ta pravilnik osvaja pojem patenta in licence, prav tako ta pravilnik osvaja vsako načelo, ki jih predpisuje Zakon o patentih in tehničnih izboljšavah, kolikor zadeva ta način odškodovanja izumitelja in sklepanja pogodb o višini odškodnine.

Pravilnik pa v naslednjem daje le osnovne smernice, povzete po zakonu glede postopka, ki velja za prijavljanje izuma v gospodarski organizaciji, če je bil ta izum v njej ustvarjen.

člen 3

Izumitelj, ki je ustvaril izum v podjetju, je dolžan, da o izumu in njegovih bistvenih tehničnih prednostih brez odloga obvesti podjetje. Na tako prijavo mora dati podjetje prijavitelju potrdilo, da je obvestil podjetje o svojem izumu.

Oba, to je podjetje in izumitelj, pa varujeta izum v tajnosti do tedaj, ko je vložena prijava za pridobitev patenta.

člen 4

Medsebojne pravice in obveznosti urejata izumitelj in podjetje s pogodbo. Če do sklenitve pogodbe ne pride ali če ni v sklenjeni pogodbi drugače določeno, ima pravico pridobiti patent izumitelj.

Podjetje mora v roku 3 mesecev po tem, ko je prejelo obvestilo o izumu, izjaviti, ali namerava uporabiti svoje pravice do pridobitve patenta.

člen 5

Če izumitelj o izumu organizacije ne obvesti, teče trimesečni rok za pridobitev patenta v gospodarski organizaciji od tedaj, ko je organizacija za izum izvedela.

Izumitelj ima pravico pridobiti patent sam tudi tedaj, če podjetje v treh mesecih od dneva, ko je izjavilo, da bo uporabilo pravico do pridobitve patenta, ne vloži prijave za pridobitev patenta.

Izumitelj in podjetje lahko s pogodbo urejata tudi vprašanje zavarovanja patenta v tujini.

člen 6

Podjetje je dolžno plačati izumitelju za uporabljeni izum pravično odškodnino, razen če se je izumitelj taki pravici odpovedal. Podjetje je dolžno plačati odškodnino tudi takrat, kadar je začelo izum uporabljati že pred pridobitvijo patenta.

člen 7

Odškodnina za patent se določa med podjetjem in izumiteljem sporazumno. Če se sporazum ne doseže v enem mesecu od zahteve izumitelja, da se odškodnina prizna, odmeri odškodnino pristojno sodišče.

člen 8

Pri določitvi odškodnine za izum po sporazumu ali pri odmeri odškodnine za izum po sodišču je treba upoštevati naslednje:

- tehnični in gospodarski pomen izuma
- koristi, ki jih lahko doseže podjetje z uporabo izuma
- vrednost sredstev, ki jih organizacija vloži pri ustvarjanju izuma
- delež izumitelja pri izumu
- okoliščine, ali je bilo delo na izumu redno delo izumitelja v podjetju, ter druge, za odmero odškodnine pomembne okoliščine.

člen 9

Izum, za katerega je dobila ali zahtevala patent ena gospodarska organizacija, lahko izkoriščajo tudi druge gospodarske organizacije v naslednjih primerih:

1. če se izum v naši državi ne izkorišča ali če se ne izkorišča zadostno
2. če je izum posebnega pomena za gospodarstvo tako, da izkorišča ta izum druga organizacija
3. če ena gospodarska organizacija sploh ne more ali delno ne more izkoriščati kakšnega izuma, ne da bi pri tem izkoriščala v drugi gospodarski organizaciji ustvarjeni izum, ki je zavarovan s patentom.

člen 10

Kadar koristi druga organizacija izum po prejšnjem členu, se med organizacijama sklene pogodba.

Ce se organizacije ne morejo sporazumeti glede odškodnine za izkoriščanje izuma po prejšnjem odstavku, odloči o tem arbitražni svet na zahtevo organizacije, ki namerava izum izkoriščati. V tem primeru odloča arbitražni svet tudi o delu odškodnine, ki pripada izumitelju za izkoriščanje patenta druge organizacije.

člen 11

Sestavo arbitražnega sveta predpisuje zakon (št. 41).

člen 12

Izum je ustvarjen v organizaciji:

1. če je prišlo do njega, ko je bil izumitelj v delovnem razmerju z organizacijo, v neposredni zvezi z njegovim delom pri njej,
2. če je prišlo do izuma v 6 mesecih po prenehanju delovnega razmerja med izumiteljem in organizacijo in neposredni zvezi s prejšnjim delom izumitelja pri organizaciji,
3. če je prišlo do njega po nalogu organizacije in z njenimi sredstvi, ne glede na to, kje in kdaj je bil izum ustvarjen.

V spornih primerih, ali je izum ustvarjen v organizaciji ali ne, odloča pristojno sodišče.

3. Pojem tehnične izboljšave

člen 13

Smiselno členu 82 Zakona o tehničnih izboljšavah in patentih spada sem vsaka tehnična rešitev, ki se doseže z racionalnejšo uporabo znanih tehničnih sredstev in tehnoloških postopkov, s katerimi se doseže:

- a) večja produktivnost dela
- b) boljša kakovost izdelkov
- c) prihranek pri materialu in energiji
- d) boljše izkoriščanje strojev in strojnih naprav
- e) boljša tehnična kontrola v proizvodnji in
- f) boljša tehnična varnost pri delu.

4. Prijava tehničnih izboljšav

člen 14

Železarna Jesenice sestavi predpisane formularje za prijavo tehničnih izboljšav.

Avtor tehnične izboljšave prejme formular pri pristojnem referentu in ga izpolni.

Formular predloga za prijavo naj obsega:

1. opis dosedanjega stanja predmeta, ki ga predlog obravnava,
2. prikaz pomanjkljivosti dosedanjega stanja,
3. opis novega predloga tehnične izboljšave, ki mora biti po potrebi opremljen s tehničnimi risbami,
4. prikaz prihrankov in koristi, ki bodo dosežene s predlogom na ta način, da sestavi obračun prihrankov in koristi, ki se v kakršnikoli obliki pričakujejo od izvedbe predloga,
5. izračun stroškov za izvedbo predloga,
6. poročilo in navodila za praktično uporabo predloga,
7. posebne pripombe.

člen 15

Avtor predloga lahko stavi predlog pod šifro, brez podpisa ali pa ga podpiše.

Ce je več avtorjev, lahko predlog podpiše eden v imenu vseh, za kar mora dobiti od ostalih predhodno pismeno pooblastilo, lahko pa ga podpišejo vsi skupaj.

Priporočljivo je, da predlagatelji prijavljajo predloge s polnim imenom, ker se s tem omogoči hitrejša obdelava predloga.

člen 16

Član kolektiva — avtor lahko svojo zamisel ustmeno tolmači svojemu predstojniku, ne da bi pismeno sestavil predlog. Predstojniki so dolžni tako ustmeno tolmačenje pismeno formulirati in dokumentirati.

Vodstveni kader je dolžan vsako in tudi najskromnejšo zamisel ali idejo podpreti ter posredovati referentu za tehnične izboljšave ali pa neposredno ocenjevalni komisiji.

člen 17

Kadar sodeluje pri posameznem predlogu več oseb, naj bo že v predlogu navedena procentualna udeležba poedincev zaradi morebitnega izplačila odškodnine.

5. Postopek reševanja prijav

člen 18

Avtor tehnične izboljšave se zgledi pri referentu tehničnih izboljšav, ki mu izroči predpisani formular in ga pouči o načinu izpolnitve formularja ter ga opozori na značilnosti, ki naj jih poudarja v formularju.

Predlog z izpolnjenim formularjem nato avtor vrne referentu za tehnične izboljšave v treh izvodih.

člen 19

Ce je vloga nerazumljiva, ali če ne vsebuje vsega, kar je potrebno, da bi se lahko obravnavala, pouči referent za tehnične izboljšave avtorja in mu pomaga vlogo popraviti, dopolniti ali pa na novo sestaviti.

Ce avtor vloge po predlogih referenta ne izpolni, to referent na prijavi zabeleži in nepopolno prijavo da v nadaljnji postopek.

člen 20

Predlog rešuje posebna komisija, ki jo imenuje centralni delavski svet. Komisija ima predsednika in 4 člane. Tajnik komisije je referent za tehnične izboljšave.

člen 21

Referent za tehnične izboljšave mora vsak predlog takoj prijaviti komisiji, ki določi iz svoje srede ali izven nje strokovnega poročevalca za vložen predlog.

člen 22

Komisija zaseda najmanj enkrat mesečno, in to praviloma v rednem delovnem času.

Seje komisije sklicuje predsednik. Na sejah se vodi zapisnik.

V zapisnik se vpišejo vsi podatki o poteku seje in zlasti, kateri predmet je bil v obravnavi, morebitne pripombe referenta za tehnične izboljšave ali strokovnega izvedenca in sklepe o predlogu.

člen 23

Pri reševanju in ocenjevanju izboljševalnih predlogov lahko sodelujejo tudi avtorji, ne da bi imeli pravico soodločati.

člen 24

Noben predlog ne more biti sprejet ali odklonjen, ne da bi o njem razpravljala komisija.

člen 25

Ko je strokovni poročevalec obdelal predmet, obvesti o tem predsednika, ki skliče sejo, da katero povabi vse člane komisije s tajnikom, strokovnim poročevalcem kot izvedencem, še druge izvedence, vodjo pristojne ekonomske enote in po potrebi tudi avtorja.

člen 26

Predsednik komisije otvori sejo in objavi dnevni red, nakar da besedo strokovnemu poročevalcu, da obrazloži predloženi predmet. Člani komisije lahko zahtevajo pojasnila in dopolnitve od vseh navzočih in posebno od avtorja, da opiše način delovanja predloga in druge okolnosti, ki so potrebne za končno odločitev o predlogu.

člen 27

Komisija nato sklepa tajno o predlogu in izda pismeno odločbo, v kateri posvedoči način rešitve predloga, ki ga lahko sprejme ali odkloni.

Ce predlog sprejme, odloči tudi o primernosti višine odškodnine in času, za katerega se odškodnina prizna, kakor tudi morebitne nadaljnje pravice ali dolžnosti avtorja.

Pismena odločba se dostavlja avtorju, vodji ekonomske enote in finančnemu oddelku.

člen 28

Če se avtor, vodja ekonomske enote ali direktor gospodarsko računskega sektorja ne strinjajo z odločbo komisije, imajo pravico ugovora v 8 dneh po prejemu na upravni odbor podjetja, ki odloči dokončno.

člen 29

Komisija je dolžna vzeti vsak nov predlog v obravnavo najkasneje v enem mesecu po prejemu in ga rešiti v roku treh mesecev.

Če bi komisija prekoračila ta dva roka, ima avtor pravico ugovora na upravni odbor podjetja.

6. Odškodnina za predlog in nagrade

člen 30

Pri določitvi primernosti višine odškodnine upošteva komisija prihranke in koristi osvojenega predloga, ki se pojavljajo v kakršnikoli obliki največ za dobo treh let.

člen 31

Osnove za izračun predvidenih in doseženih prihrankov so veljavni normativi (materiala, izplena, delovne sile, zastojev, kapacitet itd.) oziroma normativi, ki slede zadnji izboljšavi na določenem delovnem mestu.

Osnova za izračun prihrankov pri predlogih, ki omogočajo izvajanje tehnične izboljšave, je razlika, ki nastane med prejšnjim stanjem, povečanim za stroške, in novim stanjem po uvedbi tehnične izboljšave.

člen 32

Višina koristi se ugotovi s predračunom razlike, ki nastane v dobi enega leta.

člen 33

Gospodarsko-računski sektor preveri in popravi točnost predračuna stroškov in prihrankov.

člen 34

Višina avtorske odškodnine se določa na osnovi prikazanih in overovljenih ter potrjenih koristi in prihrankov, po odbitku vseh stroškov, ki so nastali v kakršnikoli obliki ali višini pri izvedbi predloga, po naslednji tabeli:

izračunan in overovljen prihranek od	do	višina odšk. v % od prihr.	dodatek v din	
			od	skupaj
50.000	200.000	4	2.000	10.000
200.000	500.000	3	4.000	19.000
500.000	1.000.000	2	9.000	29.000
1.000.000	5.000.000	1,5	14.000	89.000
5.000.000	10.000.000	1	39.000	139.000
10.000.000	50.000.000	0,5	104.000	354.000
50.000.000	100.000.000	0,5	259.000	759.000
100.000.000	dalje	0,5	759.000	—

Za izredne in dejansko dokazane prihranke nad 100 milijonov dinarjev določa višino nagrade na predlog upravnega odbora CDS.

Najnižja odškodnina za izvedeno tehnično izboljšavo je po sklepu VI. zasedanja CDS z dne 22. novembra 1960 4000 din.

člen 35

Ocenjevalna komisija ima pravico, da predloge, ki so jih predložili v oceno in izvedbo nižje kvalificirani člani kolektiva, stimulatивно višje nagradi, kot to predvideva tabela iz člena 34 tega pravilnika, odškodnina se lahko poviša največ za 50 odstotkov.

člen 36

O odškodnini za tehnično izboljšavo in načinu njenega izplačila skleneta avtor in podjetje pogodbo, ki mora obsegati:

- navedbo strank
- opis tehnične izboljšave po odločbi
- obseg in trajanje izkoriščanja tehnične izboljšave
- višino odškodnine
- način plačila odškodnine
- rok plačila odškodnine s posebnim poudarkom, če je odškodnina enkratna, ali v smislu člena 30
- prenehanje izplačevanja odškodnine, ki se plačuje daljši čas, če bi se spremenile okoliščine ali proizvodne potrebe.

člen 37

Priznanje pravice do odškodnine za tehnično izboljšavo lahko zahteva avtor v enem letu od dneva, ko je podjetje začelo uporabljati tehnično izboljšavo.

O vložitvi zahteve mora izdati podjetje avtorju pismeno potrdilo.

člen 38

Če komisija odkloni avtorju pravico do odškodnine, ali če ne izda v treh mesecih odločbe, v smislu 27. člena tega pravilnika, lahko zahteva avtor, naj odloči o zahtevi arbitražni svet v smislu členov 89, 90 in 91 Zakona o patentih in tehničnih izboljšavah.

člen 39

Predlogi, ki jih prizna komisija za koristne, toda niso trenutno izvedljivi, se lahko nagradijo v odvisnosti višine prihrankov in koristi z nagrado do 20.000 din. Take predloge predloži komisija upravnemu odboru, da določi višino nagrade.

Nagrajen, toda še ne izveden predlog mora komisija obravnavati ponovno v teku enega leta.

Če se tak predlog izvede, se avtorju prizna odškodnina po tem pravilniku. Že izplačana odškodnina se odšteje od končnega izplačila.

7. Varovanje tajnosti

člen 40

Dokler komisija posameznih predlogov ni rešila in o njih odločila, ostanejo vsi predlogi tajni.

8. Izpodbijanje varstva

člen 41

Če je sporno, kdo je avtor tehnične izboljšave, se odloži odločanje po tem pravilniku do pravnomočne sodne rešitve v smislu 94. in 67. člena Zakona o patentih in tehničnih izboljšavah.

9. Predlogi, ki se ne smatrajo za tehnično izboljšavo

člen 42

Kot tehnična izboljšava se ne morejo upoštevati naslednji predlogi:

1. predlogi za izboljšanje organizacije na področju administracije, knjigovodstva, dokumentacije, statistike in planiranja ter organizacijskih ukrepov na področju prometa blaga in storitev;
2. predlogi strokovnih sodelavcev v znanstvenih raziskovalnih inštitutih in konstrukcijskih birojih, če se nanašajo na projekte, konstrukcije in tehnološke postopke, ki so jih pripravili in izvršili ti strokovni sodelavci v okviru svojih rednih službenih nalog;
3. predlogi, ki pomenijo samo prenos znanih tehničnih izkušenj iz drugih domačih ali tujih organizacijskih enot oziroma organizacij z bolj razvito tehniko ali iz strokovne literature;
4. sporna vprašanja iz točke 1—3 tega člena rešuje CDS.

člen 43

Avtorji tehničnih izboljšav dobijo razen materialne odškodnine tudi pismo diplomo, ki jo podpiše glavni direktor podjetja.

člen 44

Članarina Društvu iznajditeljev in novatorjev znaša 15 odstotkov izplačanih nagrad.

10. Prehodne in končne določbe

člen 45

Po tem pravilniku se bodo ocenjevali predlogi tehničnih izboljšav v Železarni Jesenice, ki bodo sprejeti v oceno potem, ko bo centralni delavski svet sprejel ta pravilnik.

Vsi predlogi, ki bodo do tega dne v postopku pri ocenjevalni komisiji, bodo ocenjeni po do sedaj veljavnem pravilniku, ki ga je sprejel CDS dne 10. septembra 1958.

člen 46

Vsaka zloraba pooblastil, ki jih daje ta pravilnik posameznim organom in osebam, neupoštevanje določil tega pravilnika, zaviranje dela in iniciative avtorjev ter avtorjev malih obratnih izboljšav, ima za posledico disciplinsko, moralno in materialno odgovornost.

člen 47

Ko bo centralni delavski svet sprejel ta pravilnik, preneha veljati dosednji pravilnik o nagrajevanju predlogov za tehnične izboljšave, ki ga je sprejel delavski svet dne 10. septembra 1958.

člen 48

Ta pravilnik začne veljati, ko ga sprejme centralni delavski svet Železarne Jesenice.

Pravilnik je bil sprejet na 19. rednem zasedanju CDS, dne 21. septembra 1961.

Predsednik CDS
Zdravko Črv

Narodni heroj Jakob Bernard - Jaka

Narodni heroj

Jakob Bernard - Jaka

Rojen je bil 21. julija 1909 na Koritnem pri Bledu v številni kmečki družini. Po končani nižji gimnaziji se je vpisal na gradbeni odderek Srednje tehnične šole v Ljubljani. Kot gradbeni tehnik se je vrnil na Bled in delal pri raznih gradbenih podjetjih. V zadnjih letih pred okupacijo je bil samostojen gradbeni podjetnik na Bledu.

Že v stari Jugoslaviji je bil znan kot narodno zavezanec. Kot dijak se politično ni posebno udeleževal, obsojal pa je takratne fašistične režime in si tako pridobil naklonjenost vseh zaveznih Slovencev.

Takoj po napadu Nemcev na Jugoslavijo se je uprl okupatorju. Povezal se je z organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na Jesenicah in aktivno deloval pri pripravah za ljudsko vstajo, predvsem na področju Bleda, Ribnega, Koritnega in bližnje okolice. Organiziral je trojke, ki so zbirale orožje in opremo za prve partizane, ki so se pred nemškim nasiljem umaknili v gozdove. Pridobival je ljudi za narodnoosvobodilno gibanje. Ko je zasluhlil, da ga namerava Gestapo aretirati, se je junija 1941 umaknil v ilegalo, prav v času, ko so Nemci začeli seliti z Bleda nacionalno zavezne ljudi. Okrog sebe je zbral skupino sodelavcev — primorskih emigrantov in drugih in se konec junija 1941 povezal s skupino partizanov, ki je prišla na področje Jelovice nad Kupljenikom v Jelovško četo. Devetindvajsetega junija 1941 je Jaka postal komandir Jelovške čete oziroma čete »Ilije Gregoriča«, kot so ju tudi imenovali.

Kmalu je zaslovel zaradi svojega poguma in borbenosti. Kot bivši jugoslovanski rezervni oficir je imel primerno vojaško znanje, ki ga je spretno povezoval s partizansko taktiko. Tovariše je učil, kako je treba spretno postavljati zasede, zasledovati sovražnika, graditi preproste utrdbe, kako je treba organizirati partizanske akcije. Vsaka akcija, ki se je je lotil, bodisi še tako drzna, mu je zaradi tega uspela. Že v juliju je na pobudo Matije Verdника, predstavnika SKOJ za jeseniško okrožje in s pomočjo Oskarja Pogačnika organiziral blejske aktiviste, posebno mladince, ki so izvedli veliko napadno in trosilno akcijo na Bledu in okolici. Vse ograje in zidovi so bili popisani z raznimi antifašističnimi gesli, s srpi in kladivi in pozivi na oboroženo vstajo proti okupatorju in izdajalcem, po cestah so bili raztreseni letaki borbene vsebine; vsem takratnim petokolonašem in nemčurjem z županom Paarom na čelu pa so bila poslana grozilna pisma, ki so jih opozarjala, da bodo partizani likvidirali vsakogar, kdor bo sodeloval z okupatorjem. V kopališču, kjer so se kopali nemški gestapovci, so izobesili slovensko zastavo. Protifašistična gesla, so bila naperjena proti gestapovcem in nemški vojski ter proti okupatorju naše zemlje sploh. Akcija je zelo dvignila bojovito razpoloženje prebivalstva na Bledu, mu dajala pogum in upanje na osvoboditev izpod fašizma, v vrstah Gestapa in narodnih izdajalcev pa povzročila precejšen preplah.

Jeseni 1941 je bilo na Jelovici že več partizanov Jelovške čete. Jaka je z Oskarjem Pogačnikom večkrat šel v dolino, da bi za svojo četo preskrbel hrano. Nekoč je nalletel na nemško patroljo štirinajstih policistov, toda z veliko prisebnostjo se mu je posrečilo, da je odvrnil sum od sebe in se srečno izmazal. Takrat še ni bila nanj razpisana nagrada in ga niso spoznali.

Skupaj z Gregorčičem in drugimi tovariši političnega in vojaškega vodstva na Gorenjskem je mnogo propagandno deloval ter tako postal zelo znan.

V začetku avgusta 1941 je z Gregorčičem in Žagarjem pripravljaj načrt za napad na Begunje, kjer so nameravali osvoboditi nad 300 zapornikov. To bi bila ena prvih

najpomembnejših akcij na Gorenjskem, toda do izvedbe tega načrta ni prišlo. Nemci so zvedeli za priprave, zastražili mostove in napadli partizanske enote, pri čemer so pod Storžičem in Dobročo padle prve partizanske žrtve na tem območju. Kljub temu so bile priprave za to akcijo zelo pomembne, ker so razgibale širok krog prebivalstva. Tudi na terenu je imel Jaka Bernard velik vpliv. Terenski aktivisti so imeli v njegove sposobnosti tako neomajno zaupanje, da so bili pripravljeni pod njegovim vodstvom izvesti vsako akcijo, ki jim jo je predlagal.

Tov. Jaka Bernard se je udeležil vseh bojev gorenjskih partizanov v letu 1941. V boju na Partizanskem vrhu 8. avgusta 1941 je pokazal velik pogum, požrtvovalnost in vojaške sposobnosti. Z lastnim vzgledom je hrabil prve partizane in jim dajal mnogo zaupanja v lastne sile in lastno vrednost. Sam je vodil številne manjše akcije in zasede, katerih večina je bila uspešna. Njegova vojaška sposobnost se je uspešno povezavala z njegovim pogumom, odločnostjo in neizprosno v boju proti okupatorju in narodnim izdajalcem, kjerkoli so se pojavljali.

V vseh akcijah, ki jih je vodil, je Jaka Bernard pokazal mnogo iniciativnosti, iznajdljivosti in nenavadne požrtvovalnosti.

Vodil je akcijo, v kateri je bila požgana Žaga na Lancovem pri Radovljici in sta bila pri tem ubita dva Nemca. To je bilo od 9. na 10. oktober 1941.

Bil je tudi v akciji, v kateri je bil ubit izdajalec in gestapovec Franc Svetina z Bleda.

Kot borec je nešteto krat padel v nemško zasedo. Toda vedno se je drzno izmotal iz nevarnosti. Znanje nemškega jezika mu je mnogokrat pomagalo, da se je izvil iz zadrege.

Nekoč je nameraval prespati v pastirski koči na Selški planini na Jelovici. Planšarica, ki ga je poznala, mu je odstopila kotiček v koči in utrujen od naporne hoje je krepko zaspal. Zgodaj zjutraj pa se je pri koči pojavila skupina Nemcev, ki ju je z divjim butanjem na vrata prebudila. Poizvedovali so za »banditi« in zahtevali, da jim Jaka pokaže pot. Jaka je kar mogoče neprizadeto zaprosil planšarico, naj gre ona z njimi, ker se mora še obleči in obuti. Ko so Nemci odhajali od koč, je začel Jaka misliti, kako bi pobegnil ali se skril. Nemci so pustili pred kočjo stražo, zato mu ni ostalo drugega, kot da je začel mrzlično iskati primerno skrivališče. Sredi koč je stalo štirioglato ognjišče z luknjo za pepel. Planšarica, ki se je med tem tudi že vrnila, je naglo odmaknila steno, ki se je odpirala, in Jaka je hitro zlezal v luknjo. Bila je silno tesna in moral se je močno zviti. Tu je prečepel polnih trinajst ur, okrog pa so ga iskali Nemci. Zadeva jim je postala sumljiva in po vsej sili so hoteli zvedeti, kje je. Prebrskali so vso kočjo, vendar zaman. Končno so odšli in odpeljali s seboj tudi planšarico, Jaka pa se je mukoma izvlekel iz luknje. Odplazil se je k več sto metrov oddaljeni sosednji koči, kjer so mu zavreli mleka, da se je za silo okrepčal. Nato se je vrnil v svojo enoto.

11. novembra 1941 je organiziral veliko prehranjevalno akcijo. Tisto leto je že oktobra zapadel sneg in obetala se je huda zima. Treba se je bilo dobro pripraviti. Z ostalimi poveljniki je razmišljal, kako bi preskrbel dovolj živil, predvsem moke in masti. V Zapužah pri Radovljici so zaplenili dva kamiona, naložili 56 vreč moke in se odpeljali kar po glavni cesti skozi Kranj proti Nemiljam. Spotoma so v Dupljah naložili še precej masti. Tako se je Cankarjev bataljon dobro oskrbel za vso zimo, ker je bilo vodstvo že orientirano na dolgotrajnejše bojevanje. Kot rezervni oficir bivše jugoslovanske vojske je bil Jaka strokovni svetovalec v štabu Cankarjevega bataljona. Veljal je za dobrega strokovnjaka in komandirja čete, zato je bil običajno navzoč pri vseh posvetovanjih o akcijah. Vsako predvideno akcijo je Jaka Bernard dobro premislil in na zemljevidu natančno načrtal. Praksa je pokazala, da so bili vsi njegovi predlogi in načrti za akcije pravilni in odlično organizirani. Štab Cankarjevega bataljona je znal ceniti njegovo izkušnost in vojaško sposobnost, zato ni organiziral nobene večje akcije brez njegovega sodelovanja.

19. novembra 1941 je s skupino prostovoljcev napadel postojanko nemških telefonistov v Češnjici pri Zelez-

Franč Treven
predsednik ObLO

29. november

Pot, ki so jo prehodili naši ljudje od tistih dni, ko so zbrani predstavniki vseh narodov Jugoslavije odločali, kakšno državno ureditev si žele, se nam zdi, če pogledamo nazaj, že daleč. Vendar se nam ponosno dvigne samozavest in sreča, če se spomnimo na to veliko odločitev naših najboljših mož in žena v času, ko je bila vendar vsa dežela polna tujih vojakov, ko je bil naš narod streljan, mučen in kot so dejali fašisti, da sploh nismo ljudje.

Od tistega 29. novembra 1943 je tekla še dolgo leto in pol strašna vojna in veliko žrtev so dali naši narodi za svojo končno osvoboditev.

Prvo praznovanje rojstva nove Jugoslavije v svobodi, v letu 1945 nas je našlo vse Jugoslovane na novih bojnih položajih. Tokrat ne s puško, pač pa s pripravami za graditev. Začeli smo novo zgodovinsko obdobje, polagali smo temelje za nove tovarne, električne centrale, ceste, šole, bolnišnice. Izčrpani borci vedo, da ni svobode brez gospodarske neodvisnosti, zato velja vsa sila, fizična in duševna, graditvi. Vendar tudi pri tem naporu ni vse tako, kot si želijo graditelji. Krivično je bilo očitano našemu vodstvu, da pot, ki jo hodimo, ni prava. Prizadejana nam je bila velika krivica, začasno pa močno zavrti tudi gradnja začetih in novih objektov. Jugoslovani pa ne bi bili to kar smo, če bi takrat klonili in z zaupanjem v naše vodje smo krenili naprej preko vseh ovir. Poleg gradenj novih tovarn in vsega, kar daje gospodarsko osnovo, je velike važnosti kulturni dvig naših ljudi iz zaostalosti. Ta veliki uspeh naše ureditve nam je porok za hitrejši napredek na vseh področjih ustvarjanja.

Bolj, ko se oddaljujejo dogodki, ki so povezani z 29. novembrom leta 1943, tem bolj postaja ta dan vsebinsko bogatejši in vedno svetlejši vzgled boja jugoslovanskega ljudstva za nov socialistični svet. Že danes sredi boja za zgraditev socialističnih družbenih odnosov v naši deželi, za zmago naprednih sil v svetu ter pravih ocen med delavskimi gibanji v svetu, mirno prepustimo naše delo razsodbi zgodovine.

Pri teh naporih pri graditvi in ustvarjanju pa nas vendar moti včasih kar čudno obnašanje nekaterih ljudi iz velikih držav. Ti se kar s preveliko vnemo menijo o vojni, o

**Ob praznovanju
dneva republike
iskreno čestitamo članom
delovnega kolektiva
naše železarne
ter vsem občanom in jim
želimo novih uspehov
pri delu**

Uredništvo Železarja

oborožitvi ter hudo pazijo na besede drug drugega. Mi pa vendarle mislimo in želimo, da bi čimprej zmagala pamet in bi človeštvo doživelo razcvet in blagostanje. Z osamosvojitvijo kolonialnih narodov bo odpadel pohlep po bogastvu drugih dežel in bo odstranjena vojna nevarnost. Želimo, da bi bil mir, da bi lahko nemoteno ustvarjali in uživali tisto, kar so nam s krivjo priborili stotisoči padli borci.

Kot doslej, tako tudi v naprej trdno zaupamo naši slavni Zvezi komunistov in našemu delavskemu razredu, da bo storjeno vse, kar vodi k našim svetlim ciljem. Za ta naš praznik, v jubilejnem letu dvajset let vstaje in 16 let zmage nad sovražniki ljudstva, vsem bralcem iskrene čestitke.

nikih. V tej bitki so Nemci izgubili komandanta postojanke.

12. decembra 1941 je sodeloval v pomembnem napadu na večjo nemško policijsko patroljo, ki se je pomikala proti Rovtarn. Od 52 policistov jih je padlo 46. Zaplenili so tri strojnice, tri brzostrelke, 35 pušk in drugo orožje ter municijo.

Odlikoval se je v napadu na Črni vrh v Poljanski dolini, kjer je bil en Nemec ubit, eden pa ranjen.

Tov. Jaka Bernard je zelo zaslužen za organizacijo decembrske vstaje v Poljanski dolini 1941. leta. Skupaj z Zagarjem in Gregorčičem je pošiljal patrolje 4 do 5 mož, ki so v vsaki vasi zbirale prostovoljce, pripravljene na poziv. Znal je prepričljivo navduševati borce in kazati perspektive narodnoosvobodilnega boja. Vedno bolj je postajal priljubljen kot odlični komandir čete takratnega Cankarjevega bataljona. Sodeloval je v vseh pripravah za veliko bitko v Dražgošah in po tej bitki prevzel vodstvo skupine loških partizanov. Bil je znan po vsej Gorenjski, kot izredno pogumen in dober organizator, obenem pa brezobziren do izdajalcev in sovražnikov.

Kakor pa je bil med ljudmi zelo priljubljen, je bil pri Nemcih zelo osovražen. Po vsej sili so ga poskušali zajeti, razpisali so nanj celo visoko nagrado 50.000 RM.

Jaka Bernard je partizanih do 16. februarja 1942, ko je z zadnjim junaškim dejanjem potrdil slavo neustrašenega borca.

V začetku februarja se je z intendantom čete Tonetom Demšarjem iz Škofje Loke mudil v Stirpniku pri Oblaku

nad Selcami. Bila je huda zima in vsepovsod visok sneg. Nemci so zvedeli, da so pri Oblaku partizani in so hišo obkolili. Jaka in Tone sta planila iz hiše in se hotela prebiti. Nemci so začeli divje streljati in ubili Demšarja, Jaka pa ranili. Kljub temu se je pognal naprej in prebil iz obroča. Toda Nemci so mu bili za petami in so ga na vsak način hoteli ujeti živega. Mukoma se je prebijal skozi visok sneg, ki mu je segal do prsi in še več in uvidel, da mu ni več rešitve. Nemci so ga popolnoma obkolili, toda preden so prišli do njega, se je sam ustrelil. Nemci so po vsej Gorenjski razglasili to svojo »veliko zmago«, češ, da je »hauptbandit« mrtev. Toda ostali so drugi in kmalu so lahko občutili, da je na Bernardovo mesto stopilo mnogo novih junaških borcev.

Voditelji gorenjskih partizanov Stane Žagar, Jože Gregorčič, Lojze Kebe in ostali so šele čez nekaj dni zvedeli za Jakovo smrt.

Partizani in tudi drugi ljudje, ki so ga poznali, kar verjeti niso mogli, da ga ni več. Ni še bil član Komunistične partije, toda imel je odlične lastnosti, da bi postal eden najboljših, kot je takrat rekel Žagar. Z njim je padel izvrsten komandant in borec. Ljubezen do zaslužnjenega ljudstva ga je uvrstila med najvidnejše gorenjske partizane.

Za svojo veliko požrtvovalnost in zasluge v narodnoosvobodilnem boju proti okupatorju in izdajalcem je bil tovariš Jaka Bernard proglašen za narodnega heroja 29. novembra 1953 leta.

Deset let revije Železar

Letos poteka deset let, odkar je izšla prva številka revije Železar. Od takrat pa do danes izdajanje revije Železar ni bilo prekinjeno, zato lahko smatramo, da v našem podjetju izdajamo časopis skozi desetletno obdobje na organiziran način. Prvi začetki tiska v našem podjetju in na Jesenicah sploh segajo že v predvojna leta, ko sta na Jesenicah izhajala Tovarniški vestnik in Jeseniški kovinar.

Po osvoboditvi pa so se vedno bolj kazale potrebe po lastnem informativnem časopisu, ki naj bi služil članom kolektiva tudi za razvedrilo. Prvi poizkus za ustanovitev lastnega časopisa po ustanovitvi je bil leta 1948 ali 1949, ko je izšla ena številka v revialni obliki (žal te številke uredništvo nima v svojem arhivu). Tri leta pozneje pa je na pobudo sindikalne podružnice Železarne Jesenice začel izhajati Bilten, ki je kolektiv naše železarne informiral o proizvodnji, problematiki sindikalne organizacije in o številnih drugih problemih, ki so bili aktualni v tistem razdobju. Omenjeni Bilten in pa pospešeno delo novoustanovljenih organov delavskega upravljanja (CDS in UO), pa je vzpodbudil vodstvo podjetja, da se je odločilo za izdajanje mesečnika Železar v revialni obliki.

Takratni urednik Bojan Čebulj je delal v izredno težkih pogojih, kajti revijo so tiskali v Kranju, klišeje pa je izdelala klišarna Ljudske pravice v Ljubljani. Poleg tega je bilo v prvih letih z izdajanjem revije tudi precej problemov pri izbiranju ustreznega gradiva. V naslednjih letih se je stanje precej izboljšalo in vsi tisti, ki hranijo posamezne letnike revije Železar, nam bodo lahko potrdili, da je izšlo precej okusno opremljenih števil z bogato

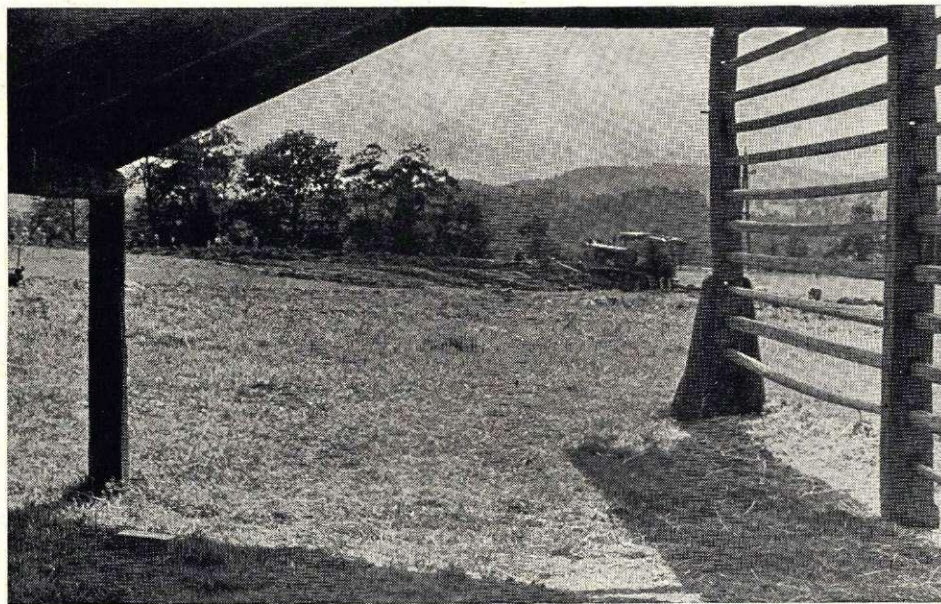
vsebino. Posebej velja to za številke, ki so izšle v povečanem obsegu in z naslovnimi stranmi v večbarvnem tisku ob raznih jubilejih našega podjetja (85-letnica in 90-letnica železarne ter 40-letnica ZKJ). Zanimanje za revijo Železar je naraščalo iz leta v leto, kar velja tudi za sodelavce. Njihov krog se je razširil tudi izven podjetja in zato ni čudno, če je revija Železar ob dobrem gradivu tako tekstovnem kakor slikovnem, začela preraščati prvotni informativni okvir.

Leto 1959 predstavlja v razvoju revije Železar važno prelomnico. V tem letu je začel izhajati pri našem podjetju štirinajstdnevni časopis Železar, revija Železar pa je zaradi tega začela izhajati šestkrat letno. V zadnjih dveh letih pa je bilo v reviji objavljenih precej prispevkov, ki naše bralce seznanjajo z zgodovinskim razvojem Železarne in Jesenic, kakor tudi o dejavnosti jeseniških železarjev v NOB. Vsi ti prispevki pa ne predstavljajo samo navadno informacijo o dogodkih iz preteklih let, pač pa služijo naši mladini na posameznih šolah kot dobrodošlo učno gradivo in ga še posebej uporabljajo pri obravnavanju učne stvarine »Spoznavajmo svoj domači kraj«.

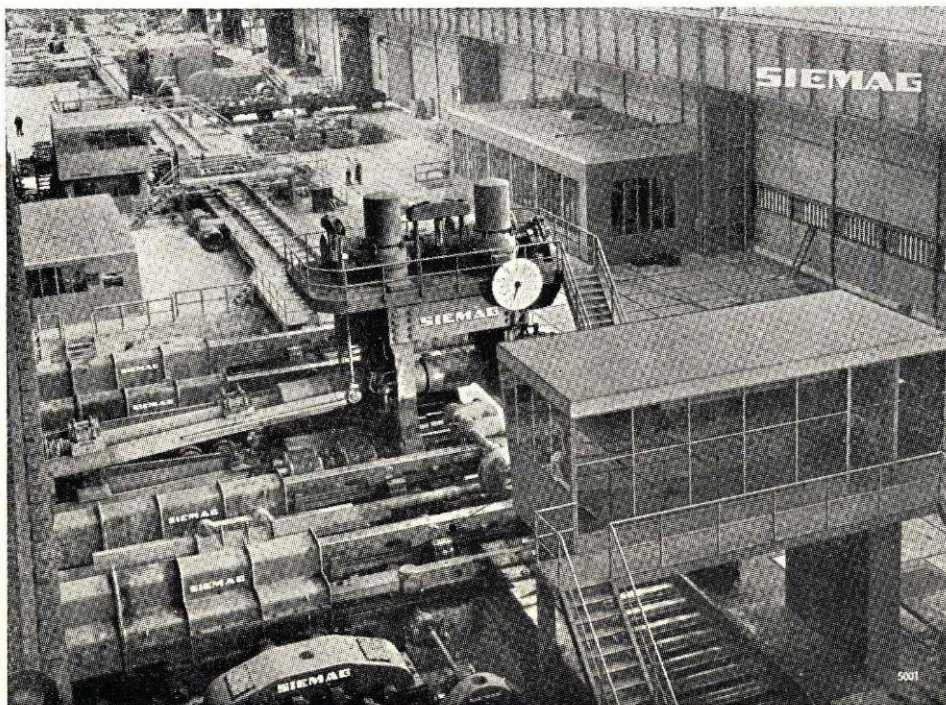
Prav v zadnjih letih se je pokazalo, da je gradiva za izdajanje revije Železar dovolj, kljub temu, da v podjetju izhaja informativni časopis in bo po novem letu postal celo tednik. Uredništvo revije Železar je z veseljem sprejelo predlog naših bralcev, da v prihodnjem letu poizkuša zbrati in objaviti več gradiva s sodobno vsebino. Seveda ne bomo opustili objavljanja zgodovinskih prispevkov ter prispevkov s področja NOB, kajti zavedamo se, da je še precej članov našega kolektiva, ki nam lahko posredujejo zanimivo gradivo iz teh obdobj.

Ob obletnici revije Železar se zahvaljujemo vsem dolgoletnim sodelavcem, ki so na kakršenkoli način sodelovali pri izdajanju posameznih števil ali pa so sodelovali oziroma pomagali pri organizacijskem delu.

Uredništvo Železarja

Prve brazde za novo valjarno na Belškem polju (foto Kolman)

Ing. Janko Perne

Novi tovarniški objekti na belškem polju

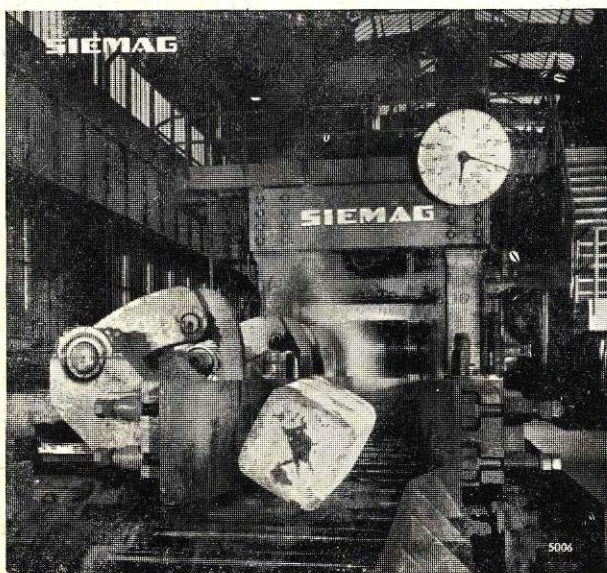
Dela na Belškem polju, kjer je predvidena postavitev novih valjarn, so se pričela. Seveda so to samo pripravljala dela, ki zajemajo samo odstranitev črnice in delne izkope. Na tem prostoru, ki zavzema površino približno 250.000 m², pa bodo postavljeni novi objekti, predvsem valjarne. V celoti je predvideno 6 hal, dolžine cca 540 m in širine 30 m ter hale za strojnice pogonov v širini 20 m. Poleg tega pa še hala vzdrževanja, ki bo prostorno nekoliko ločena od ostalih postrojenj. Tako velikih del v celoti seveda ni mogoče graditi naenkrat in je bila celotna novogradnja zato razdeljena na več faz.

Prva faza obsega izgraditev vročih valjarn in sicer bluminga, valjarne širokega tračnega železa in valjarne gredic z vsemi pomožnimi postrojenji kot prostor za slečenje blokov, globinske in potisne peči, adjustažo s čiščenjem, strugarno valjev itd. Ti obrati bi tvorili zaokroženo celoto in bi bil njihov tehnološki proces sledeč: bloki v težah od 5 do 8 ton bi bili iz jeklarne pripeljani po novem nasipu na Belško polje še v kokilah, tako da bi bila izguba toplote čim manjša. V prvem delu hale bluminga, dolge cca 600 m bi s posebnim žerjavom — strip-

perjem najprej bloke slekli ter nato potisnili v naslednji del hale, kjer bodo globinske peči in takoj še tople založili v globinske peči. Na ta način bo skrajšana doba segrevanja na polovični čas in temu primerno tudi zmanjšana uporaba goriva ter število peči (globinske ali talne peči bi bile kurjene z mazutom). Za manipulacijo z bloki, to je zakladanje in izvlačanje bosta na razpolago dva klesčna žerjava. Blok, ogret na temperaturo valjanja, bi postavili v poseben voz na tračnicah in transportirali do valjčnic bluminga.

Valjčno ogrodje, imenovano bluming, je duo reverzirno ogrodje z dvema valjema premera 1000 milimetrov, ki po vsakem vtiku spreminjata smer gibanja v najkrajšem času tako, da odpadejo drage dvizne mize. Zgornji valj je premičen in spreminja med valjanjem svojo lego po potrebi. Največji možni dvig valja bi bil cca tisoč mm, torej toliko, kolikor bi bili tudi premeri valjev. Kalibre bi bile vezane samo na straneh, medtem, ko bi srednji del valja bil popolnoma raven in bi služil za valjanje slabov, to je polizdelka za valjarno pločevine in širokih trakov. Pred in za ogroddjem so montirani manipulatorji za premik valjanca od kalibre do kalibre in na prednji strani tudi obračalne naprave. Vsak valj bi imel svoj elektromotor, seveda pa bi bil pogon sinhroniziran. Ker bi ogrodje služilo istočasno tudi kot predogrodje valjarni trakov in bi duo razvrstitev valjev ne ustrezala, je možno v zelo kratkem času izmenjati valje in spremeniti duo v kvarto ogrodje s štirimi valji eden nad drugim, od katerih bi bila dva delovna in dva podporna. Pogonana bi bila seveda samo dva. S to menjavo je možno predvaljati material za valjarno trakov do debeline cca 20 mm in širine 1000 mm, kakor tudi

debelo pločevino do širine 2200 mm. Valjanje debele pločevine pa zaenkrat ni predvideno, ker bi to zahtevalo še dodatne strojne naprave. Ker zahteva predvaljan material za tračno železo točne širine, bi bilo ogrodje opremljeno tudi z vertikalnimi valji za krčenje. Ogrevanje slabov za trakove bi bilo v potisni peči. Skozi to ogrodje bi šla celotna letna proizvodnja jeklarne, to je približno 475.000 ton, kakor tudi ves polfabrikat za trakove. V oddaljenosti okrog 40 cm od ogrodja bodo postavljene tople škarje za razrezovanje valjanca z vsemi potrebnimi pomožnimi napravami: tehnicami, nastavno napravo za dolžino, napravo za odrivanje odrezkov, jamo za odrezke, napravo za žigosanje itd.

Takoj za škarjami pa sta bila predvidena dva prevlačnika in sicer za blume, to je kvadratne gredice

preseka 150—200 mm, ki bi se nato valjali v eni vročini brez vmesnega ogrevanja naprej v valjarni gredic in za slabe pravokotnega preseka kot polizdelek za valjarno 2400 in novo valjarno trakov.

V isti hali kot bluming ogrodje bo montirana tudi valjarna trakov, imenovana Steckel valjarna. Ta valjarna dela na sledečem principu: valjavno ogrodje je kvarto ogrodje s štirimi valji, eden nad drugim, od katerih sta dva z manjšim premerom pogonska, dva pa služita kot podporna valja. Možen je manjši dvig zgornjega valja. Pred in za ogrođjem sta pa predvidena dva navijalca v posebnih zagrevnih pečeh, na katere se navija tračno železo med valjanjem in sicer tako, da ko se na enem navijalcu navija, se na drugem odvija in obratno po vsakem vrtiku. Peči, v katerih so navijalci, pa služijo za enakomerno temperaturo valjanja, ki bi sicer pri tako tankem tračnem železu in velikih težah zelo hitro padla ter bi bilo valjanje onemogočeno. Končna debelina valjanega traku bi bila 2—5 mm, ki bi po valjčnici prispel do končnega navijalca. Največja teža enega kolobarja bi bila cca 5 ton. To tračno železo bi lahko služilo kot polizdelek hladni valjarni, razrezano na krajše dolžine 2000—4000 mm pa kot končna tanka pločevina ali pa kot polizdelek za nadaljnjo valjanje fine pločevine v valjarni 1300.

Valjarna gredic, situirana v sosednji hali bi prevajala že omenjene blume kvadratnega preseka 150—200 mm v kvadratne gredice 60, 80, 100 in 120 milimetrov za potrebe lahkih prog in žične valjarne. Za ta program bi zadostovalo eno samo ogrodje. Ker bi tako odpadla sedanja težka proga, bi se posamezni deli, to je električni pogon, eno ogrodje in del valjčnic preneslo v nove prostore. Tej valjarni bi bile priključene tudi čistilnica polizdelkov z brusilnimi stroji in plamenskimi odžiganjem.

Gradbišče za novo valjarno na Belškem polju je vedno večje. Pogled z desnega brega Save (foto Kolman)

Zdravko Pogačnik

Vloga socialnega delavca v kurativni socialni službi

Jugoslavija je bila med obema vojnoma med zaostalimi deželami Evrope, kar se tiče odnosov do človeka in njegove pravice do zavarovanja v primeru bolezni, starosti in onemoglosti, kakor tudi zaščite matere in otroka. Razdejanje vojne, milijon in 700 tisoč žrtev, velikansko število invalidov in vojnih sirot — vse to je še bolj zaostriло probleme socialne zaščite in naložilo ljudski oblasti izredno težke naloge.

Zveza komunistov Jugoslavije je že med vojno, posebno pa v povojnem obdobju usmerila svoje prizadevanje v reševanje socialnih problemov, ki so nastali kot neposredna posledica vojne in ostankov izkoriščevalskega sistema. Nenehna in sistematična je skrb za vojne invalide, družine in otroke padlih borcev in žrtev fašizma.

Z vlaganjem velikih sredstev, da se razširi materialna osnova zdravstvene zaščite in razne oblike materialnega zavarovanja državljanov, z izgradnjo sodobne zakonodaje in razvijanjem široke družbene aktivnosti državljanov v organih družbenega upravljanja na področju socialne politike, smo dosegli tudi druge pomembne uspehe. Vendar ima socialna politika kljub tem uspehom še velike naloge.

Osnovna orientacija v vodenju socialne politike je dana s programom ZKJ, ki je bil sprejet na VII. kongresu. V njem je nakazano bistvo socializma v skrbi za človeka. Če podrobneje analiziramo tisti del programa ZKJ, ki govori o socialni politiki in nadaljnjih nalogah na tem področju, lahko ugotovimo, da je reševanje socialnih problemov postavljeno pred vso družbeno skupnost, to je pred vse družbene organizme, ki vključujejo ogromno število različnih socialnih delavcev.

To dejstvo pa nam narekuje, da izluščimo posebno vlogo strokovnega socialnega delavca.

Potreba po strokovnih socialnih delavcih se je pokazala, ko se je videlo, da v marksistični državi obstojajo socialni problemi, ki se pojavljajo kot posledica industrializacije, spremembe strukture prebivalstva, spremembe družbenih odnosov, kar ni stvar enega ali desetih let, temveč dolgega procesa spremembe odnosov med ljudmi.

Pri organizaciji zdravstvene službe smo ugotovili, da so najvažnejše ustanove, ki se ukvarjajo s

preventivo in bi ji morali zato posvetiti več pozornosti kot kurativi. Isto lahko ugotavljamo na socialnem področju. Kaj naj bi bilo še boljše in lepše, kot lepo urejena preventivna socialna služba znotraj gospodarske organizacije in zunaj — na terenu, v komuni, v stanovanjski skupnosti.

Dejstvo pa je, da kljub urejenim preventivnim meram še izstopajo primeri, ki se morajo nujno reševati kurativno s hospitalizacijo. Zato mora socialni delavec poznati socialno politiko, socialno zaščito v celoti in tudi delo pri reševanju individualnih problemov. Biti mora človek, ki zna organizirati vse ustanove in službe za pomoč družini in delovnemu človeku in da istočasno pomaga praktično reševati socialne probleme.

Vse to pa mu daje profil družbenega delavca. Socialni delavec mora biti globoko zakoreninjen v naši družbeni stvarnosti, mora to družbeno stvarnost poznati in to poznavanje izkoriščati za reševanje socialne problematike.

Naj na kratko navedem nekaj področij kurativnega socialnega dela, oziroma nekaj misli, kje naj bi socialni delavec deloval. Začel bi kar z gospodarskimi organizacijami. Socialni delavec v industriji naj bi bil tisti človek, ki bo v večjem podjetju pomagal delavskemu svetu, upravnemu odboru in sindikalni organizaciji, da se organizirajo oziroma ustanove potrebne službe, da se podvzamejo mere za izboljšanje delovnih pogojev, kot tudi za izboljšanje življenjskih pogojev delavcev in njihovih družin. Poleg tega pa naj bi reševal še individualne probleme, ki se pojavljajo v tovarni.

V mnogih gospodarskih organizacijah, predvsem v težki industriji, predstavlja velik problem vprašanje varstva in rehabilitacije invalidov. Poleg vojnih invalidov se iz leta v leto večja tudi število delovnih invalidov, kot posledica naglega razvoja industrije na eni strani in posledica hitre preobrazbe delavcev na drugi strani.

Precejšnja sredstva so bila že vložena v namene varstva invalidov, ni pa pri tem še doseženih pravih uspehov. Če bi analizirali delovna mesta, kjer so ti invalidi zaposleni, bi videli, kako zelo primitivno to rešujemo. Fretežno bi našli invalide, kot: vratarje, stražarje, tekače, skladiščnike, kontrolorje, telefoniste in podobno. Torej, več ali manj opravljajo uslužnostne posle. Če bi te ljudi anketirali z namenom, da ugotovimo njihovo zadovoljstvo in počutje v novem delovnem okolju, bi prav gotovo dobili odgovor, da se počutijo prikrajšane in ponižane. Pa se vprašujemo, ali res nismo sposobni bolje rehabilitirati invalidov in jih usposobiti za produktivno delo — vrniti jih nazaj v proizvodnjo. Prav tu ima socialni delavec lepo področje za proučevanje vseh možnosti in skupno s specialisti iz medicine, pedagogike in psihologije opravljati hospitalizacijo invalidov.

Poleg tega pa je nujno uvesti posvetovalnico, za večja podjetja morda samostojno, v drugih primerih pa v okviru komune. Z dobro vpeljano posvetovalnico bi lahko nudili potrebnim, socialno ogroženim ljudem mnoge nasvete, poleg tega pa bi na ta način morda najlažje zbrali problematiko s socialnega področja, jo proučevali in zainteresiranim organom predlagali načine reševanja.

Zavedati se moramo, da imamo v naši socialistični stvarnosti, kjer so splošni družbeni naporji usmerjeni v izboljšanje življenja ljudi in omogočajo, da vsak človek najde svojo srečo v okviru kolektiva, dolžnost, da se pobrigamo tudi za tistega poedinca, ki je zaradi zunanjih in notranjih vzrokov nesrečen, neadaptiran in često asocialen. Pri reševanju individualnih primerov mora socialni delavec koristiti vse možnosti, ki jih daje družba in jih v danem primeru lahko uporabi. Znati mora uporabiti svoje znanje iz psihologije, pedagogike, mentalne higijene in razvoja družbenih odnosov v vsakem konkretnem primeru. Pri tem se naslanja na socialistične sile in njene izvore, oslanja se na socialistične kolektive. Jasno je, da v reševanju socialnih problemov obstoja neka tehnika, katero je treba uporabiti, kadar dela z ljudmi, posebej z mla-

dimi. Predvsem mora biti socialni delavec, ki dela pri reševanju individualnih primerov, psihično zdrav, brez notranjih konfliktov. Potrebno je, da spoštuje in razume ljudi. To pa se v šoli ne da naučiti, to mora človek imeti že v sebi. Socialni problemi se ne pojavljajo samo v kolektivih, začnejo se že pri otrocih, lahko že zelo zgodaj, včasih kot posledica nezadostne ali zanemarjene vzgoje s strani staršev, včasih pa tudi ne.

Naša preventivna socialna služba še ni uspela zajeti in preprečiti vsega in tako imamo nekje manj, drugod pa več defektnih otrok, ki se morajo ločeno šolati. Tu bi prav gotovo socialni delavec našel dovolj dela, da bi analiziral oziroma raziskal vzroke posameznih primerov in s pravilno ugotovljeno socialno ali mentalno diagnozo pomagal k bolj uspešnemu delu pri tej težki vzgoji. Pri tem bi še omenil, da je tudi tu nujno potreben socialni delavec, čeprav so nekje še mnjenja, da v šoli ne bi potrebovali posebnega socialnega delavca. Verjetno bi s požrtvovalnim delom socialnega delavca na šoli kasneje ugotovili, da se je znižalo število mladih delikventov v raznih vzgojnih domovih, v bodočih disciplinskih domovih, kot tudi v kazensko-poboljševalnih zavodih.

Stanko Ravnik

III.

petletni načrt Indije

Indijska vlada je predložila parlamentu dokončno sestavo predloga za odobritev III. petletnega načrta. Vlada je že v juniju leta 1960 objavila in dala v razpravo javnosti in vsem inozemskim vladam, ki so pripravljene sodelovati s svojo pomočjo pri razvoju gospodarstva, osnutek provizoričnega petletnega načrta. S tako hitro, predčasno objavo sicer provizoričnega petletnega načrta, so Indijci omogočili svoji javnosti in tujim vladam, da so se lahko poglobili v študij postavljenih planskih nalog, stroškov in nazadnje, kar je bistveno, končno doseženih uspehov. Od takrat dalje so že povečali proračun, ki zajema celotne stroške od 112,5 milijard na 116 milijard rupij, kar je po uradnem tečaju 7308 milijard dinarjev. Od tega zneska bo pravzaprav za investicije porabljenega 104 milijarde rupij.

Načrt ima pet glavnih nalog:

Prva naloga — dvigniti narodni dohodek v petih letih za skupno 30 %, računajoč na letni prirastek

V prihodnjih številkah bomo objavili nekaj prispevkov o gospodarskem razvoju drugih držav in upamo, da jih boste z veseljem prebrali.

9 milijonov ljudi, kar pomeni povečanje letnih prejemkov ljudstva na osebo od 330 na 385 rupij. V preteklih desetih letih, v obdobju prvih dveh petletk, je bilo skupno porabljenih sredstev za 114,6 milijard rupij ter je pri tem porastel narodni dohodek za 42 %, letni prejemki ljudstva pa so se zvišali od 284 na 330 rupij.

Druga naloga — Preskrba z žitom mora biti zajamčena z lastno žetvijo oziroma proizvodnjo. Letna proizvodnja naj poraste za skupno 33 %, torej od sedanjih 76 na 100 milijonov ton, kar pa predstavlja absolutno minimalno količino porasta. Precej strokovnjakov je mnjenja, da ta porast proizvodnje na koncu ne bo kril vseh potreb. Zadnjih deset let je porasla proizvodnja žita od 52,2 na 76 milijonov ton. Ta porast ni mogel v celoti omiliti pomanjkanja prehrabnih artiklov, ker je v istem razmerju naraslo tudi prebivalstvo.

Tretja naloga — Zgraditi bazično industrijo: industrijo jekla, električne energije, nafte in kemično industrijo in to v takem obsegu, da bo dežela s povečanimi kapacitetami v strojni industriji v desetih letih sposobna z lastnimi kapacitetami in sredstvi nadaljevati industrializacijo. Proizvodnja

V teh ustanovah, ki sem jih navedel, je kurativnega socialnega dela toliko, kolikor ga bo posamezen socialni delavec zmogel. In prav zato bi omenil še eno važno področje, ali bolje rečeno ustanovo, ki čaka socialnega delavca in bi v mnogočem razbremenila delo v prej navedenih ustanovah. To naj bi bile vajenske šole, šole za učence v gospodarstvu in s tem v zvezi internati. V teh ustanovah bi nujno potrebovali dobro usposobljenega socialnega delavca in to prav za kurativne posege. V skupnem delu z mladinci in to na delovnem mestu, v igri, v športu in razvedrilu bi s sodelovanjem marsikaterga mladince v kratkem času uspešno usposobil za samostojno, človeka dostojno ponašanje v družbi.

Poleg že navedenih bi omenil še eno važno ustanovo, ki je morda najbolj pozabljena in vse drugje iščemo vzroke za težave, trošimo velika denarna sredstva, vendar prave rešitve ni. Morda je kdo že uganil, kaj mislim. No, to naj bi bil samski dom pri gospodarskih organizacijah. Morda ne bom nereden, če rečem, da na mesto upravnika takih domov često postavljajo ljudi, ki iščejo »gotovo« delo, ali ki se drugje niso mogli uveljaviti. In kaj so posle-

dice tega? Nemoralno življenje, kvartopirstvo, pijančevanje, pretepanje in podobno. Vzroke za to pogosto tolmačimo s tem, da so pač mladi ljudje, ki imajo preveč denarja, da se še niso znašli v novem okolju.

Še bi lahko našteval področja kurativnega socialnega delavca. Toda omenim naj le še to, da se vedno znova odpirajo nova področja in nove naloge, ki bodo zahtevale prav od nas mnogo naporov in izkušenj. Važno pa bo najti pravilno metodo dela. Naša metodika mora zrasti iz naše stvarnosti, saj imamo ogromna lastna izkustva na področju socialnega dela.

Ob zaključku bi rekel le še to, da mora biti socialni delavec pri nas človek ne le pozitivnih osebnih kvalit, temveč tudi idejno, politično in družbeno široko razgledan. Od socialnega delavca se zahteva, da je iniciator, organizator in izvrševalec splošne socialne politike, da istočasno skrbi za družbeno celoto in za posameznika. Vse njegovo delo mora biti prežeto s težnjo — koristiti socialistični družbi v najširšem smislu, zato mora izhajati iz temeljnih marksističnih načel.

jekla naj se poveča za 163 %, kar pomeni povečanje letne proizvodnje jekla od 3,5 na 9,2 milijona ton.

Leta 1951 je znašala proizvodnja jekla samo 1,4 milijonov ton in je do sedaj narasla na 3,5 milijonov ton. Pridobivanje nafte želijo povišati za 70 % in sicer od dosedanje letne proizvodnje 5,7 na 9,9 milijonov ton. Železne rude so do sedaj izkopal na leto 10,7 milijonov ton, v tej petletki bodo izkope povišali za 180 % in tako pridobili na leto 30 milijonov ton. Isto predvidevajo pri premogu, sicer povečanje ne bo tako visoko, vendar pa kljub temu za 76 %, kar pomeni letno povišanje izkopenega premoga od današnjih 54,6 milijonov ton na 97 milijonov ton. Zanimivo je, da so leta 1951 nakopali samo 3,2 milijona ton železne rude in 32,3 milijonov ton premoga.

Četrta naloga — Ustvariti morajo vse pogoje za možnost vzpostavitve 14 milijonov novih delovnih mest. Računajo pa, da bo to število še vedno prenizko, da bi lahko v tem razdobju zaposlili narodni prirastek oziroma sposobno delovno silo, ki bo narasla za 17 milijonov, že sedaj pa bi potrebovali 9 milijonov delovnih mest, če bi hoteli zaposliti vse.

Peta naloga — Ta je istočasno glavna naloga in ima namen omejiti neverjetne dosednje razlike in nesorazmerje med dohodkom in premoženjem.

Spodnja tabela prikazuje izdatke tretjega petletnega načrta, porazdeljene na posamezne veje gospodarstva. Da bodo le-ti bolj razumljivi, so prikazane poleg tudi ustrezne številke drugega petletnega načrta.

	3. petletka milijard	2. petletka milijard
Poljedelstvo in preskrba z vodo	25,18	16,05
Proizvodnja električne energije	10,62	4,50
Industrija in rudarstvo	25,70	15,30
Drobna industrija	5,39	3,55
Transportne naprave in ceste	1—17,36	1—14,25
Gradnja stanovanj in socialna služba	23,75	18,10
Skladišča	8,00	5,25
Skupaj	116,00	77,00

Financiranje planiranih investicij predstavlja, ker primanjkuje lastnih sredstev, problem že vnaprej, zato predpostavljajo, da mora v bodočih petih letih na osnovi prihrankov, splošnih in privatnih — narodni dohodek porasti od 8,5 % na 11,5 %.

Izkušnje 2. petletke kažejo, da se nekatere vsote finančnega programa lahko gledajo optimistično, vendar bo moralo ljudstvo in vlada voditi o vsem strogo računico. Planska komisija predvideva n. pr., da bo dosežen presežek pri tekočih dohodkih za 5,5 milijard rupij, čeprav je znano, da ob zaključku obdobja 2. petletnega načrta tekoči dohodki niso bili doseženi za 0,5 milijard, kljub temu, da so tudi leta 1956 predvidevali, da bo v 2. petletki nastal presežek za 3,5 milijard rupij.

Prav tako bo treba še dokazati, da lahko javna podjetja postavljene presežek 4,5 milijard rupij tudi resnično dosežejo.

Postavljeni petletni načrt, ki vsebuje, kot je bilo že omenjeno, 116 milijard rupij, se deli na javni in privatni sektor in sicer je razmerje 75 milijard

D R O B N E P A R T I Z A N S K E A K C I J E

Martin Bevc

Sabotažna akcija v kisikarni

So doživetja, ki jih človek nikoli ne pozabi. Tako se spominjam narodnega heroja Andreja Žvana—Borisa in akcije, ki sva jo izvršila z Jožetom Cundričem po njegovem naročilu. Bilo je spomladi leta 1943. Z Borisom, ki je imel takrat skrivališče na spodnjih Poljanah, smo se večkrat sestajali.

Ko sva se nekega večera z Jožetom spet napotila na Poljane, so naju na Javorniku pri brvi čez Savo zaustavili belogardisti. Vprašali so naju, kam greva tako pozno. »Iz službe«, je bil najin odgovor. »Sedaj pa greva na vlak«. Ko sva jim pokazala legitimaciji in mesečni vozni karti, so naju spustili naprej. Takoj sem opazil, da nama ne zaupajo. Ko sva bila že precej oddaljena, sva se ozrla in videla, da nama sledijo. Kaj sva hotela! Ko so prišli z nama na postajo, nama ni preostalo drugega, kot iti na vlak. Izstopila sva, seveda vsak na svojem koncu

vlak, že na Dobravi in, kot sva se zmenila že v vlaku, zavila vsak v svojo smer proti Poljanam. Bilo je že okrog polnoči, ko sem prišel na Poljane. Nisem se dolgo oziral, ko sem zaslišal Jožetov znak. Napotila sva se naprej in čez nekaj časa smo se našli z Borisom. Povedala sva mu, zakaj nisva prišla prej, kot je bilo naročeno. Pri pomenku sva opazila, da ima Boris nekaj za bregom. Prišel je na dan z besedo: »Vesta kaj, vidva oba še delata v tovarni. Imam načrt, ki ga bo treba izpeljati. Nujno je treba minirati plavže in kisikarno!« Z Jožetom sva se spogledala, ker sva vedela, da to ne bo lahka naloga. Ko nama je povedal načrt in dal razstrelivo, smo se poslovili in razšli. Srečno sva prišla okrog tretje ure zjutraj do Rečice in prespala ostanek noči na skednju pri Krištofu. Krištofova hiša je bila dobra takim pribežnikom. Tisto jutro sva izdelala tudi točen načrt in se odločila, da minirava kisikarno. Ni pa nama šlo v račun, da bi minirala tudi plavže, ker bi bil učinek precej hujši in bi tudi mnogo naših ljudi našlo smrt pri tem. To sva pozneje povedala tudi Borisu, ki se je strinjal z nama.

Naslednji večer sva se odpeljala pripravljena za akcijo z Bleda na Jesenice. Ko sva izstopila z vlaka, sva zavila kar na stezo ob progi, ker sva mislila, da bo bolj varno. Nisva pa še prišla do takratnega

javni sektor (lahko bi tudi rekli državni) in 41 milijard privatni sektor.

Finančni program javnega gospodarskega sektorja

	3. petletni načrt	2. petletni načrt	
	milijard	doseženo milijard	planirano milijard
Presežek pri tekočih dohodkih	5,50	0,50	3,50
Dohodki železnic	1,00	1,50	1,50
Dohodki od javnih podjetij	4,50	—	—
Posojila	8,00	7,80	7,00
Mali prihranki	6,00	4,00	5,00
Zavarovalni sklad	2,65	1,70	—
Izravnalni sklad jekla	1,05	0,38	2,50
Razno	1,70	0,22	—
Dodatni davki	17,10	10,52	8,50
Zunanja pomoč	22,00	10,90	8,00
Kritje izgube	5,50	9,48	12,00
skupaj	75,00	46,00	48,00

Težave pri izpolnitvi finančnega programa so v glavnem v tem, da je Indija svoje devizne rezerve že izčrpala. Skupne predvidene investicije, tako javnega (državnega) in privatnega sektorja v višini 104 milijarde rupij, zahtevajo udeležbo v devizah, v višini okrog 67 milijard rupij. Pri tem pa

dokajšnje pošiljke žita iz Amerike niso vračunane, ker žito plačujejo z lastno valuto. Vlada računa in upa, da bo zaradi tega, ker se je indijski izvoz v zadnjih desetih letih utrdil in je povprečno dosegal za 6,1 milijard rupij deviznih sredstev, ta še povečal, tako da bo na leto dosegal povprečje za 7,4 milijard rupij deviz. Po tem uspehu, na račun povečanega izvoza, ostane nepokrita potreba po devizah še v višini 30 milijard rupij, kar pa računajo, da bodo pokrili s pomočjo, iz inozemstva. Od tega bo porabljeno okrog 5 milijonov rupij za odplačila posojil in kreditov. Poleg tega predvidevajo, da bo potrebno odstopiti tudi privatnemu sektorju okrog 3 milijarde rupij. Tako torej ostane za javne investicije kot zunanja pomoč 22 milijard rupij.

Do sedaj ima vlada naslednja zagotovila za pomoč iz inozemstva: tako imenovani »Aid India Club«, v katerem so ZDA, Zahodna Nemčija, Anglija, Japonska, Kanada, Francija in Svetovna banka, je za prvi dve leti že pristal na pomoč v devizah v višini 10,89 milijard rupij. Od tega dajejo samo ZDA 4,98 milijard rupij. Tudi ZSSR je zagotovila pomoč v višini 2,38 milijard rupij. Poleg obeh pa še sledijo ČSR, Jugoslavija, Poljska in Švica s skupno pomočjo 670 milijonov rupij.

Tuji strokovnjaki so mnenja, da je načrt napet, posebno, ker niso še zagotovljena vsa potrebna finančna sredstva, vendar mora Indija stremeti, da bo planske cilje dosegla, saj jo že samo letni prirastek 9 milijonov ljudi sili v to.

Sokolskega doma, ko sva zagledala švabsko patroljo. Zavitek, ki sem ga nosil, sem hitro spustil kar poleg sebe v travo. Ustavili so naju in vprašali, kam greva. Povedala sva, da v službo in pokazala legitimaciji in mesečni vozovnici. Tako so naju spustili naprej. Ko sva bila že precej daleč od njih, sva videla, da zavitka niso opazili, zato sem hitro skočil nazaj in ga pobral. Nadaljevala sva pot naprej v tovarno in se domenila, kdaj in kje se dobiva.

Cas se je hitro bližal in postajal sem nemiren. Ura je bila okrog pol dveh ponoči, ko sem vzel lopato in se napotil proti livarni, kjer sva se dobila z Jožetom. Tudi on je imel s seboj lopato, kar naj bi nama služilo za prikritje. Prišla sva do kisikarne in pregledala, če je vse varno. Opazila sva, da delavec, ki je zaposlen pri strojih, ni na svojem mestu. Bil je na drugi strani obrata za steno, ki ga je ločila od njegovega delovnega mesta in je nekaj delal, verjetno za sebe. Tako naju ni mogel ne videti in ne slišati, ko sva stopila v obrat. Videla sva, da sva varna, in Jože je hitro pripravil vse potrebno in miniral jeklenke. Odšla sva neopaženo. Nisva pa še prišla do konca kovačnice, ko je zagrmelo. Bila je močna detonacija, ker so eksplodirale tudi jeklenke. Tovarna se je prav dobro zamajala. Marsikje pa se je ustavil obrat, ker ni bilo kisika. Kisik so nato morali dovažati iz Ruš. Ko sva zjutraj pregledala kraj sabotaže, sva bila zadovoljna. Streho je odneslo na kurilnico, obrat sam pa je bil popolnoma razdejan. Delavec, ki je bil zaposlen v obratu, je odnesel celo glavo. Bil pa je le nekoliko opraskan in seveda prestrašen. Med opazovalci sva videla precej nasmejanih obrazov, kar nama je dalo moralno oporo. Bilo pa jih je seveda tudi precej, ki so se držali zelo kislo.

Karel Kozar

Prve peterokrake zvezde na Gorenjskem

O tem, kako so v letu 1941 izdelovali prve peterokrake partizanske zvezde na Jesenicah, pripoveduje prvoborec Karel Kozar-Romi naslednje:

»Prve peterokrake zvezde smo začeli izdelovati na pobudo Franceta Resmana z Javornika, ki je bil tudi član prvega narodnoosvobodilnega odbora na Jesenicah. Na enem od sestankov tega odbora mi je Resman dejal, da bi naši partizani iz prve Gregorčičeve partizanske skupine na Jelovici potrebovali partizanske znake, ki naj bodo po možnosti iz kovine.

Model za takšne znake je napravil kurjač iz železarne, ki pa je med okupacijo izginil. Izdelal sem osnutek za zvezdo in pozneje napravil okrog 600 značk. Vprašanje je bilo, kako naj izdelane značke oziroma zvezde izročimo tov. Resmanu na Javor-

nik. Zavojček sem vzel kar v roko in ga v spremstvu svoje žene Ivanke odnesel na Javorniku. Med potjo sva v bližini sedanje obratne ambulante srečala nemško patroljo. Nemci so naju samo sumljivo pogledali, midva pa sva nadaljevala pot in tako izvršila nalogo. To je bilo sredi junija 1941.

Po mojem odhodu v partizane sem model za izdelovanje značk izročil Janezu Antoniču, ki je pozneje izdelal še nekaj značk. Bil je še mlad, vendar simpatizer OF. Verjetno bi lahko napravil še več značk, če bi imel material. Ker materiala ni imel na razpolago, je model varno skril pred sovražniki, tako da smo ga našli šele po več letih.

Že omenjeni model za izdelavo prve partizanske zvezde hrani muzej NOB na Jesenicah. Modelu je priložen tudi nekaj značk, ki so bile izdelane v letu 1941 in to še pred napadom Hitlerjeve Nemčije na Sovjetsko zvezo. Pripomnim naj še to, da so bile značke izdelane v glavnem iz bakra in medenine. Material, ki sem ga rabil za izdelavo značk oziroma zvezd, sem prinesel iz Železarne in sicer tako, da sem ga ovil okoli pasu pod srajco. Na ta način sem se izognil strogi kontroli pri vratarju. Model za izdelovanje značk sem najprej vrgel preko plotu in ga pozneje pobral. To sem moral napraviti zaradi tega, ker je ob glavnem izhodu iz železarne bil vedno gestapovec v dežnem plašču, desno roko pa je imel žepu plašča. Zakaj, ni treba posebej pojasnjevati.«

Motiv z Mežakle

Foto Melita Murko

Stane Tušar

Še pomnite tovariši?

4. septembra 1941 je minilo dvajset let, odkar so Nemci za pokopališkim zidom na Koroški Beli ustrelili pet talcev. V spomin na ta dogodek prebivalci Javornika in Koroške Bele vsako leto praznujejo 4. septembra krajevni praznik. V letošnjem letu so praznovanje združili tudi s praznovanjem 20-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in v ta namen organizirali slavnostno akademijo. V posebni točki so opisali dogodke iz minule vojne, o čemer potrjuje tudi sestavek z naslovom »Še pomnite, tovariši?«, ki ga v celoti objavljamo.

Bila je pomlad leta 1941. Vsi smo čutili, da se bliža vojna. In res smo se 6. aprila znašli v vojni. Today komaj se je vojna začela, že se je tudi končala. Po dobrih petih dneh so po naših krajih že vozile kolone okupatorjeve vojske, z njimi pa je prišla tudi ohola nemška oblast.

Pojavili so se lepaki: »Bekanntmachung — razglas«.

»Kdor bo skrival orožje in ga ne bo oddal, bo ustreljen. Kdor ne bo pokoren nemškemu oblastem in se upiral ali rovaril, bo ustreljen.

Ustreljen, za vsako reč ustreljen!

Zavedni Slovenci so spoznali, da

je bolje umreti v junaškem odporu, kot živeti pod takšnimi pogoji v suženjstvu. Komunisti so organizirali vstajo in začela se je herojska doba slovenskega ljudstva. Mnogi so zgrabili za puške in se uprli okupatorju, ki je začel uredničevati svoje grožnje.

Franc Berce z Javornika pripoveduje o dogodkih, ki so se zgodili 4. septembra na Koroški Beli.

»Ta žalostni dan mi bo ostal za vedno v spominu.

Zvedel sem, da bodo 4. septembra na Koroški Beli streljali talce.

Odločil sem, da se prepričam, če so

Franc Podgornik

govorice resnične. Odšel sem na Koroško Belo in ni mi bilo treba dolgo čakati, ko se je pred gostilno Dežman ustavila kolona avtomobilov. Izstopili so nemški vojaki in začeli za pokopališkim zidom postavljati kole, na katere so pozneje privezali talce. Spoznal sem domačine in bil priča njihove mučeniške smrti. Posameznim talcem so že v kamionu zavezali oči in jih nato 50 metrov daleč peljali zvezane proti kolom.

Prebivalci Javornika in Koroške Bele so ob 20-letnici takole okrasili grob talcev na pokopališču
Foto Andrej Malenšek

Franc Frelj

Med talci je bil tudi mož moje hčerke. Bil je zadnji na vrsti. Po ustrelitvi pa sem stekel s hriba navzdol in že sem našel hčerko, ki je objemala mrtvega moža.

Karel Kragolnik

To je le nekaj besed, s katerimi je tov. Berce opisal dogodke za pokopališkim zidom na Koroški Beli. Ob praznovanju 20-letnice vstaje jugoslovanskih narodov pa ne bo odveč, če se spomnimo žrtev fašističnega nasilja, med katere spada tudi prvoborec za delavske pravice, tov. France Podgornik, ki je bil ustreljen kot talec na Koroški Beli.

France Podgornik je bil rojen v Trstu in izhaja iz delavske družine. Že v mladih letih je okusil trd boj za kruh in je postal revolucionar, ves predan naukom Marxa, Engelsa in Lenina. Že v Trstu se je družil s predanimi organizatorji in tesno sodeloval s pokojnim Bidovcem, ki so ga ita-

Albin Savli

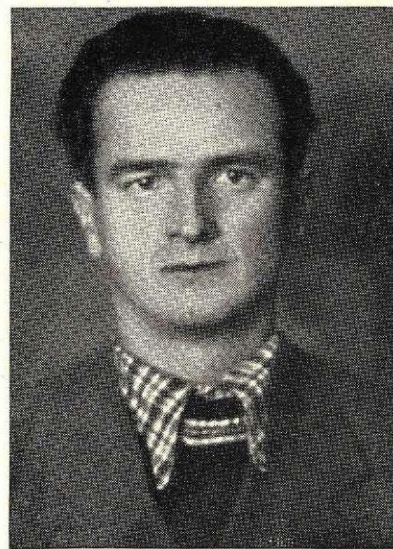
lijanski fašisti zaradi njegove revolucionarne dejavnosti ustrelili. Podgorniku je uspelo, da je pribežal v Jugoslavijo in na Jesenicah delal kot zidar. Borbo za delavske pravice je nadaljeval na Jesenicah in bil zato tudi preganjan.

Po prihodu okupatorja je bil med prvimi aktivisti, ki so jih aretirali in odpeljali v begunjske zapore. V sobi številka 10 je bilo več zapornikov. Podgornik se je z vsemi dobro razumel in jih tudi vzpodbujal, čeprav je vedel, da je za njihovo rešitev le malo upanja. Ko so ga prišli gestapovci iskat, so ga poklicali za Albina. Odločno je stopil naprej in povedal, da ni Albin, pač pa Franc. Toda Nemcem je bilo to vseeno in pahnili so ga skozi vrata. V zadnjem trenutku je še zaklical: »Pozdravite domače in borite se do zmage! Živeli proletarci!« Zadnjih besed pokojnega Podgornika se bodo njegovi sotovariši iz sobe št. 10 prav gotovo spominjali.

Toda strelj za pokopališkim zidom na Koroški Beli naših ljudi niso spravili v obup. Nemci so z ustrelitvijo petih talcev dosegli nasprotno od tistega, kar so hoteli. Strelj so omogočili, da so novi junaki še trdneje zgrabili za puško. Kmalu za tem so bili v naših gozdovih ustanovljeni prvi bataljoni, odredi, brigade itd. Tudi mladina je takoj začela aktivno z delom. Njen idejni vodja je bil prav gotovo tov. Edo Giorgioni in tudi njega so Nemci 11. novembra ustrelili kot talca v Dragi pri Begunjah.

Edo Giorgioni je bil rojen na Javorniku. Že v stari Jugoslaviji je svoj prosti čas posvetil naprednim organizacijam SMRJ, Svobodi itd. Najraje je delal z mladimi ljudmi. Učil jih je petja revolucionarnih in ljudskih pesmi in razlagal borbo delavskega razreda za svoje pravice. Bil je med vodilnimi organizatorji SMRJ, aktivno pa je deloval tudi v prosvetnem društvu Svoboda in pozneje v Enakosti na Javorniku. Tik pred drugo svetovno vojno je organiziral in sodeloval pri demonstracijah proti Cvetkovičevi vladi in njenem pristopu k osi Rim-Berlin-Tokio.

Po prihodu okupatorja v naše kraje se je takoj odzval klicu Partije in organiziral na Javorniku in Koroški Beli novo organizacijo »Mlada OF«. Kmalu za tem je

Ludvik Stražičar

moral po nalogu Partije v Ljubljano in ko se je vračal spet nazaj na Gorenjsko, so ga na meji ujeli gestapovci, ki so ga odpeljali v Begunje, kjer je bil obsojen na smrt in nato ustreljen kot talec v Dragi. Na predvečer pred ustrelitvijo je vso noč govoril o boju za svobodo in ljudski oblasti, ki pa je ni dočakal. Vedno znova je poudarjal: »Če ni dano, da živimo mi, naj žive poznejši rodovi, a brez žrtev ni zmage!« Govoril je tako glasno, da so ga stražarji opozarjali in zahtevali, naj molči. Toda s svojim pripovedovanjem je nadaljeval in še potem, ko je bil pri kolu privezan, je zavpil: »Živela KP, živela svoboda!«

Nemci so nadaljevali z nasiljem. Streljali so talce in pričeli z izseljevanjem prebivalstva v Srbijo in Šlezijo. Vedno več naših ljudi je bilo v koncentracijskih taboriščih, vzporedno s tem pa je bilo v naših gozdovih vedno več partizanskih enot, ki so dosegale nove, velike uspehe. Ti uspehi niso slučajni, kajti ljudstvo jim je pomagalo. Komandirji in komisarji partizanskih enot so imeli polne roke dela. Eden od njih je bil tudi Karel Preželj, ki prav tako izhaja iz delav-

ske družine in je bil rojen Podmežaklo na Jesenicah. Ko je bil še mlad, se je udeleževal v prednih organizacijah in bil tudi med prvimi člani DKD Svoboda in Enakost. Zaradi svoje revolucionarne dejavnosti je bil v letu 1936 sprejet v članstvo Komunistične partije. Nekaj časa je bil brez redne zaposlitve in se je ukvarjal samo s priložnostnimi deli, končno pa so ga le sprejeli na delo v tovarno. Tu je stopil v stik z delavskimi množicami in kmalu postal tudi eden od njihovih vodij. Delavce je vzgajal v naprednem duhu in postal med njimi zelo priljubljen. Še pred razpadom Jugoslavije je govoril o veliki fašistični nevarnosti in je po prihodu Nemcev tudi postal partizanski borec. Aktivno je delal na terenu in pridobival aktiviste za delo v trojkah. Dobro je bil seznanjen z dejavnostjo terenov Javornika, Koroške Bele, Jesenic, Mojstrane, Radovljice in Bohinja. Na terenu je organiziral politično delo in se aktivno udeleževal pri razmnoževanju partizanske literature v partizanskih tehnikah, kjer so med drugim tiskali tudi Slovenskega poročevalca.

20. marca 1943 je tudi on junško umrl. Kot vodja tehnike za gorenjsko področje se je zadrževal v bunkerju, kjer je ta tehnika tudi delala. Bunker se je nahajal v bližini vasi Mešače. Bili so izdani. Dolgo so se branili, ko pa je videl, da ni pomoči, si je sam vzel življenje in tako umrl junške smrti.

Tako so umirali slovenski fantje in dekleta. Predstavili smo le nekaj padlih prvoborcev, ker vseh ne moremo. Boj za svobodo pa je trajal dalje vse do leta 1945. V času ljudske revolucije je za svobodo žrtvovalo svoja življenja 146 borcev in aktivistov. Padli so kot borci ali talci, ali pa so jih upepelili v krematorijih koncentracijskih taborišč.

Od takrat pa do danes je minilo dvajset let, toda gorje še ni pozabljeno. Vsi, ki smo trpeli, nočemo vojne, ker vemo, da ta prinaša novo gorje. To naj bo naše opozorilo vsem tistim, ki rožljajo z orožjem in grozijo z novo, še hujšo vojno. Mi pa bomo ostali zvesti miroljubni politiki našega vodstva, ki sloni na mirnem sožitju med narodi vsega sveta.

Franc Konobelj - Slovenko

O spomenikih in spominskih obeležjih

Letošnja 20. obletnica vstaje in kongres ZB NOV Jugoslavije, ki je bil konec junija v Beogradu, sta postavila pred nas nekatere važne naloge. Poleg osnovne naloge – skrb za borce in otroke padlih borcev in njihovo otrokovno vzgojo je pred nami tudi naloga, kako poskrbeti za spomenike in spominska obeležja iz NOB.

Na območju Gorenjske imamo že nekaj spomenikov in spominskih obeležij iz NOB. Za nekatere lahko trdimo, da so lepa, arhitektonska posrečena in popolnoma odgovarjajo svojemu namenu. Imamo pa tudi nekaj takih, ki so nam bila prva leta po osvoboditvi še všeč, danes pa ugotavljamo, da niso niti estetska, niti ne odgovarjajo pomembnosti dogodka in kar je najbolj važno in pri spomeniku osnovno, niso trajna.

V tem bi se morali učiti od daljnih in bližnjih prednikov, da ne govorimo o lepoti in vrednosti grških in rimskih spomenikov; oziroma se le nekoliko nazaj na razne cerkve in kapele po vaseh in hribih, ki predstavljajo take

arhitektonske spomenike, da se še danes čudimo, kako in s kakšnimi sredstvi je bilo to ustvarjeno. In vendar so bili ti spomeniki posvečeni samo posameznim in največkrat popolnoma neznanim svetnikom. In, da gremo še bliže. Spomeniki padlim iz prve svetovne vojne so skoraj povsod lepi gradbeni objekti. V njih čutimo piete o in spoštovanje do tistih, ki so jim bili postavljeni. Povsod so sodelovali arhitekti in inženirji. Tudi sredstva, pa čeprav so jih zbirali posamezniki, niso bila malenkostna.

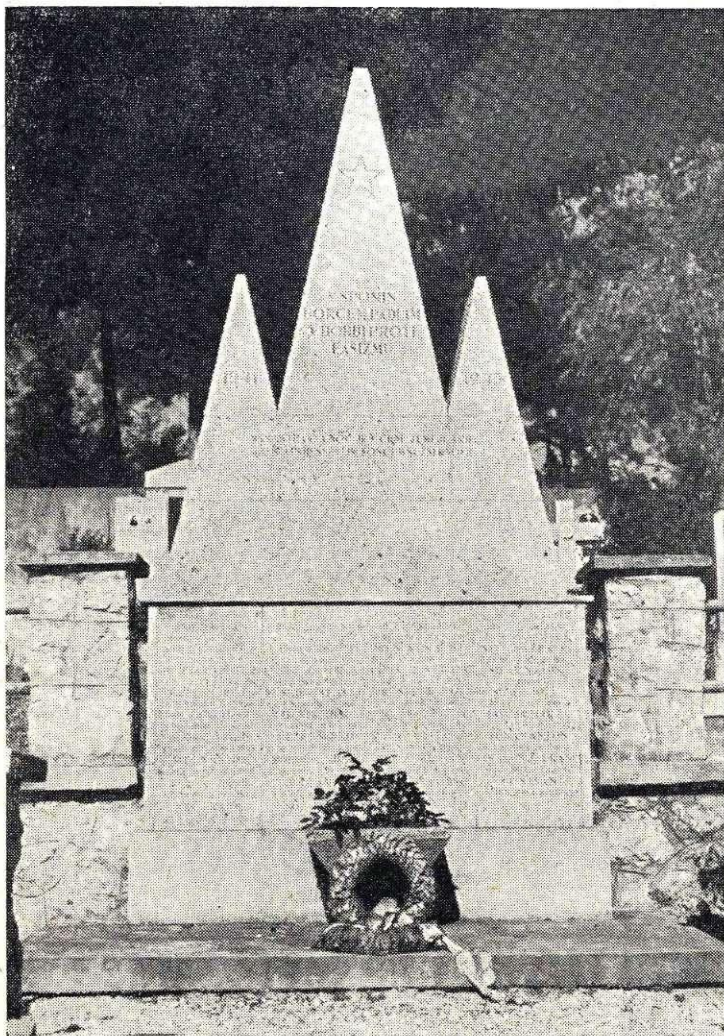
Pri spomenikih iz NOB smo le prepogosto preveč skopi in pozabljamo na prelito kri borcev in žrtve v štirih letih borbe.

Da bi tudi na našem jeseniškem področju dosegli v tej smeri boljše rezultate, je potrebno nekoliko napotkov in obširnejša kritična analiza posameznih spomenikov in obeležij. V prizadevanju za odpravo vseh napak pa naj se zrcali skrb današnje družbe za spomenike NOB.

Med dobre spomenike lahko štejemo na Gorenjskem Begunje z Drago, spomenik internirancem v Podljubelju, spomenik v Dolenji vasi nad Škofjo Loko, spomenik v Kovorju, Goričah in seveda tudi pravkar postavljeni spomenik na Poljanah nad Jesenicami.

Da pričnemo s kritično oceno spominskih plošč, s katerimi smo na ožjem jeseniškem področju izredno bogati.

V prizadevanju, da bi ostali spomini na padle čimdalje ohranjeni, smo v prvih letih po osvoboditvi poskrbeli za precejšnje število plošč prvoborcem in dogodkom. Danes se že kažejo znaki, da smo tudi tu grešili. Le preveč monotono vpliva tolikšno število enakih plošč. Nekatere so tudi iz slabšega materiala. V letošnjem letu, pa tudi že prej, je bilo potrebno nekatere prebarvati. Koliko pa je vreden spomenik, ki ga moraš varovati z barvo, pa ve vsak

Spomenik padlim borcem na Breznici

laik. Le preveč smo se posluževali surovin iz naše železarne, kot da na Jesenicah ne bi smelo biti nobene marmornate plošče. Prav nič nismo pomislili na vrednost posameznih dogodkov. Tako je plošča na železniškem mostu v Mostah pri Zirovnici prav take velikosti, kot so plošče, ki so bile vzdane kateremukoli borcu. Prav tako nismo gledali, kam spada taka plošča. Nekatere so na zelo neprimernih krajih. Imajo premalo prostora, večina od njih je previsoka. Gledali nismo na to, ali bi bila primernejša vertikalno ali horizontalno vzdana. Vprašanje pa je tudi, vidi, da niso sodelovali strokovni ljudje te vrste. Povsod je če je potrebno, da so vse plošče pravokotne in če smo lahko zadovoljni z napisi na teh ploščah. Pri nekaterih se priimek pred imenom. Tu bi nas lahko opozorili tudi naši šolniki, ki bi morda tudi ob drugih napakah lahko rekli svojo besedo, saj so se v času šolanja lahko spoznali tudi z umetnostno zgodovino. Vse preveč pozabljamo, da se nismo borili samo za osvoboditev izpod fašizma, temveč tudi za novo in lepšo družbo, torej tudi za novo in boljšo kulturo.

Več bi bilo treba govoriti o nekaterih spomenikih. Teh je na območju Gorenjske sicer že nekaj, manj pa na področju Jesenic. Večkrat govorimo o spomeniku na Hrušici. Recimo nekaj besed o njem. Partizanska akcija v poletju 1942, ki je služila Nemcem kot povod za streljanje talcev na Belem polju nad Hrušico, je bila za tiste čase zelo pomembna. Naloga partizanov takrat je bila delati sabotaže, diverzije, uničevati komunikacijsko mrežo in naprave: ceste in mostove in uničevati ter napadati sovražnika na vsakem koraku ter tako pokazati Nemcem, da smo tukaj mi gospodarji. Nemci so v tem času na vsako tako akcijo močno reagirali in hoteli s tem ustvariti pri prebivalstvu sovražno razpoloženje do partizanov in OF. Nemška propaganda je trdila, da so vseh talcev in ostalih žrtev krivi partizani.

Spomenik, ki je bil po osvoboditvi zgrajen na tem mestu, ni verem dokument vsega dogodka. Tudi po svoji konstrukciji ni spomenik najboljši. Domačinom iz Hru-

šice je sicer drag, zanj skrbijo, ga obnavljajo in vlagajo vanj vso ljubezen, kakršno zasluži ta kraj.

Toda, prav tu se pokaže pomanjkljivost tega spomenika. Spomenik ni stalen, podvržen je razpadanju, šele nekaj let stoji in že je potreben obnove. Slike bledijo in potrebne bi bile nove. Tudi oblika spomenika je morda preveč izumetničena.

Mislím, da bi ta kraj zahteval sicer skromen, toda lep, arhitektonski dobro preštudiran spomenik. Mogoče bi se našla rešitev v veliki mogočni skali z vklesanim opisom dogodka in številom žrtev. Mogoče bi lahko ostala tudi imena padlih, vsekakor pa bi v bodoče morale slike odpasti. Spomenikov take oblike, sicer nekoliko manjših, imamo že nekaj na Jelovici. Skale smo pripeljali s Krasa, ker je kraški kamen obstojen. Lahko se v tem primeru uporabi tudi pohorski granit ali hotaveljski marmor (primer spomenika v Poljanah nad Škofjo Loko). Mogoče bi bila rešitev tudi v posebni bronasti skulpturi, ki naj predstavlja skupino ali posameznika. Vsekakor je nujno, da rečejo besedo tudi mojstri, ki se na take stvari razumejo. Važno je poudariti tudi to, da stoji spomenik ob pomembni mednarodni komunikaciji – cesti, kjer gre mimo izredno veliko število domačih in tujih turistov in naj spomenik v kratki in jedrnatí obliki pove tudi tem, kaj se je tu zgodilo (mogoče bi za vzorec služil spomenik v Frankolovem na Štajerskem).

Drug spomenik, ki je izgubil svojo prvotno obliko, je v Mostah pri Zirovnici. Tudi ta kraj je zgodovinsko pomemben. Važna partizanska akcija je tu označena, kot sem že enkrat poudaril, z železno ploščo, pritrjeno na opornike železniškega mostu. Na obcestnem zidu je spomenik, katerega zasnova je bil velik lesen križ in kamnita vaza. Ker križ ni bil umesten za spomenik žrtvam NOB, je ostala samo še kamnita vaza na podstavku. Tudi ta spomenik terja obnove in spremembe. Akcija je bila toliko pomembnejša, ker so partizani z njo zadali sovražniku precej skrbi. Promet je bil ustavljen skoraj za mesec dni. Spomin na pobite talce pa nas le še opozarja, da je na tem mestu nujen dostojen spomenik. Tudi tu ne bo šlo brez sodelovanja arhitektov in umetnikov – strokovnjakov. Toda mimo še vedno pelje cesta I. reda. Skrbeti pa bi bilo treba, da bi tudi ob morebitni prestavitvi ceste ta del ostal arhitektonsko in dogodku primerno urejen.

Potrebno je spregovoriti tudi o spomenikih na pokopališčih in grobiščih širom našega področja.

Grobišče talcev na Koroški Beli je sicer za silo urejeno vendar v primerjavi z ostalimi grobovi v sosesčini vzbuja občutek neurejenosti. Zid, na katerem je vzdana plošča z imeni padlih, je potreben novega ometa. Mogoče bi se ta skupni grob prvih talcev na jeseniškem področju uredil še bolj in dostojnejše že v letošnjem letu, ko mineva dvajset let, kar so padli.

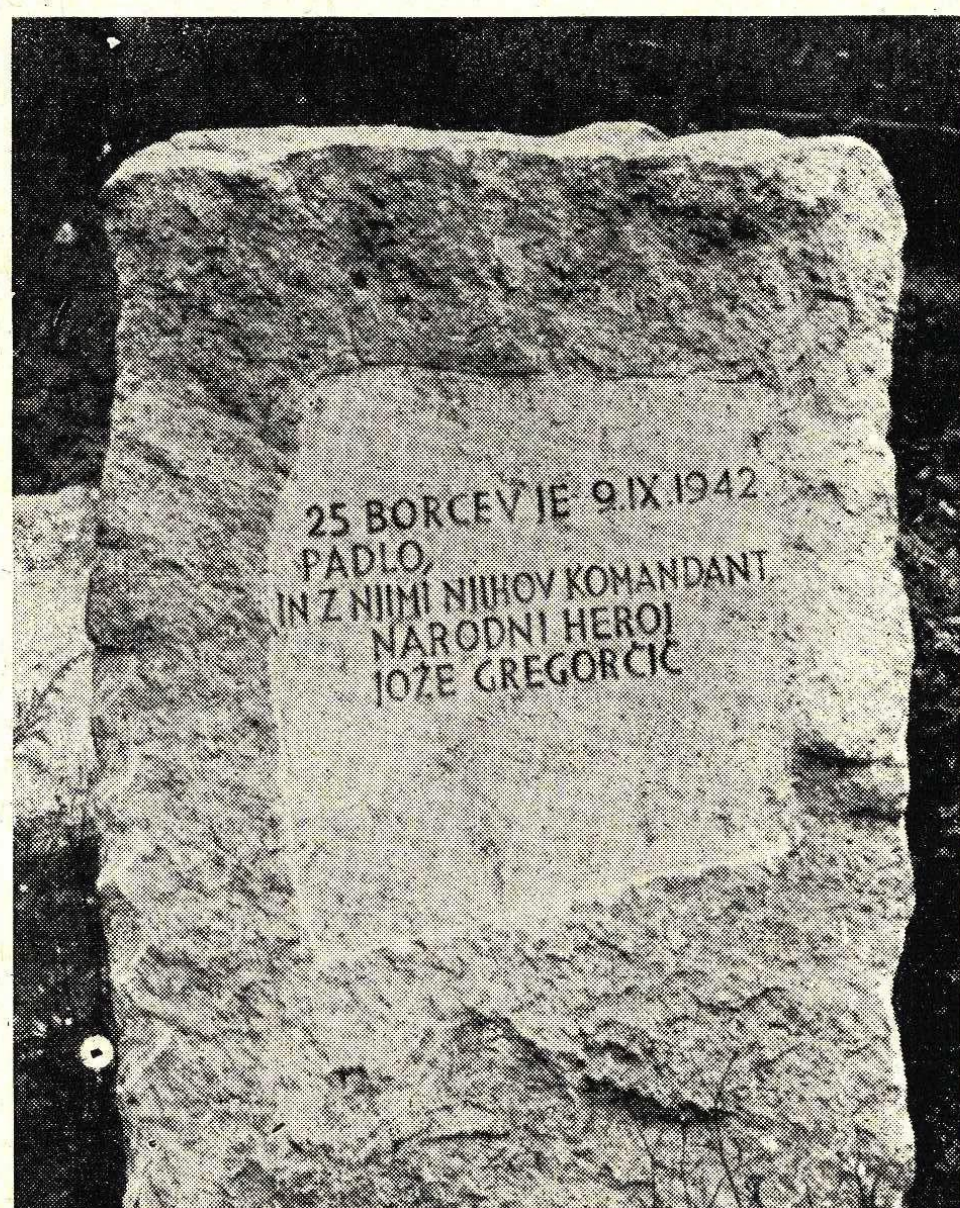
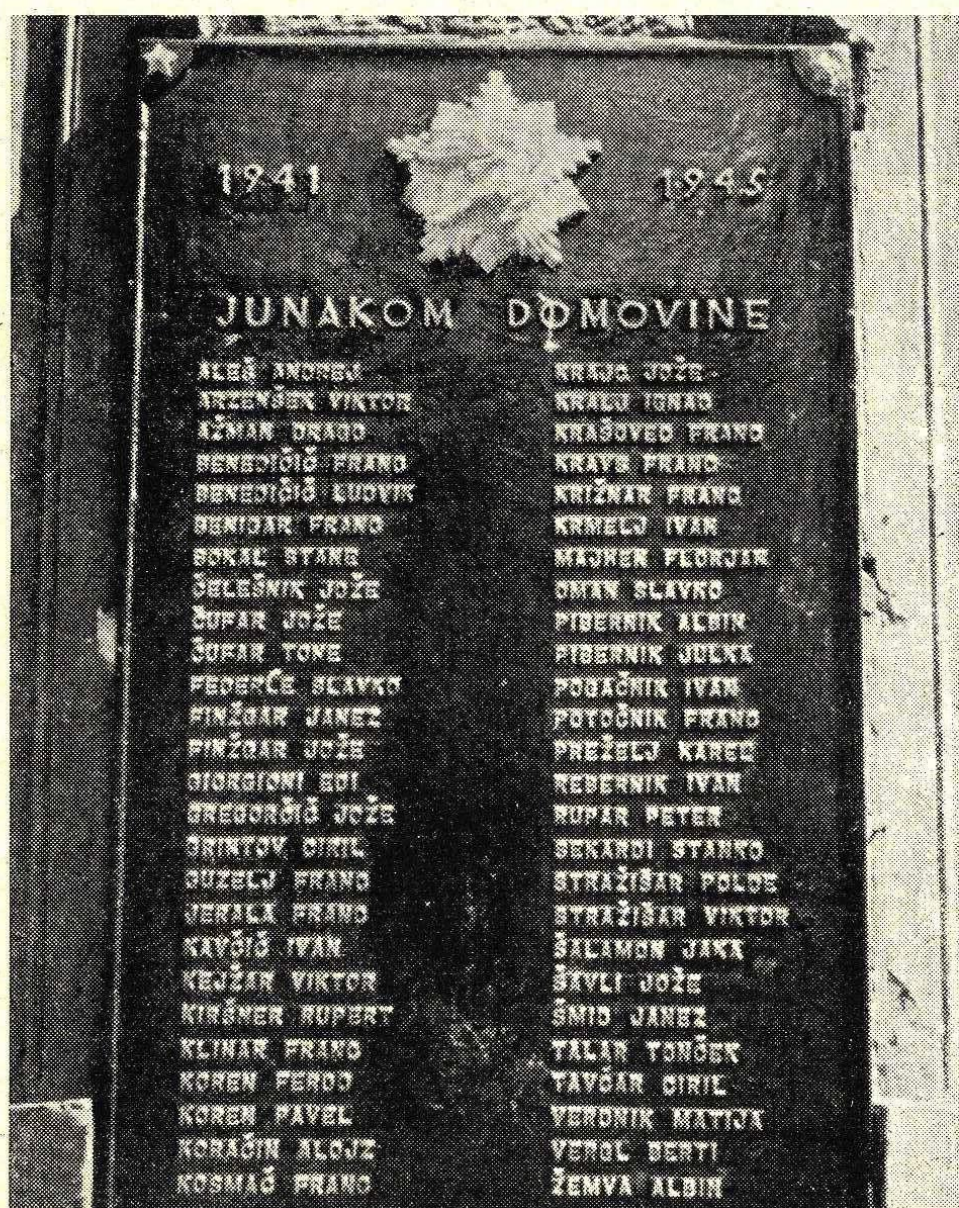
Narobe je že to, da smo dovolili, da so posamezni borci pokopani posamič pri svojih. Do tega je prišlo le zaradi tega, ker smo prepozno pokazali potrebno skrb za skupna grobišča, kakor je bil to primer pri ureditvi grobišč iz prve svetovne vojne.

S tem smo tudi bistveno zmanjšali pomembnost naše borbe v nekem kraju. Le skupen grob in dostojen spomenik je pravi dokument naše borbe. Ni to toliko važno za današnjo dobo, kakor je to potrebno za prihodnost, saj bodo naši zanamci le tako lahko dobili pravilno sliko o veličini naše borbe in žrtvah.

Zelo počasi tudi obeležujemo kraje, kjer so padli v zasede naši borci in aktivisti. To so primeri v Javornikem rovtu, na Mežakli in pod Stolom. Del krivde nosi za to tudi organizacija Zveze borcev, ki ni poskrbela za pravočasno dokumentacijo. Nekatere krajevne organizacije še danes nimajo pregleda, kje so padli posamezni borci. Imamo pa celo primere, da se ne ve celo za večje skupine. Tak primer je kraj na pobočju Mežakle, kjer je padlo večje število aktivistov in borcev ob napadu Prešernove brigade na Jesenice. Pod Hrasnikom je padlo večje število borcev in med njimi tudi znani jeseniški mladinec SKOJ-ovec Peter Rutar. Tu bi lahko znaten delež prispevale krajevne organizacije ZB, SZDL in ZK in politično razgibale prebivalce svojega kraja.

Z razstave f spomenikov ob

grafij talcev, spominskih žij

vo:
talcem v Begunjah
Fotoklub Jesenice

sredi:
a plošča na domu na-
teroja Matije Verdnika-
Fotoklub Jesenice

esno:
pomenika na Jesenicah
Fotoklub Jesenice

ivo:
a plošča prvoborcem
ju Delavskega doma na
Fotoklub Jesenice

a plošča narodnemu
žetu Gregorčiču in to-
na Jelovici
Fotoklub Jesenice

esno:
a v Begunjah, kjer so
vojno zloglasni zapori
in aktiviste
Foto Kolman

Potrebno pa bi bilo obeležiti tudi razne kraje, kjer so bili sedeži raznih partizanskih zalednih in političnih organizacij. Mogoče bi bilo potrebno obnoviti ali vsaj označiti razna partizanska pota, ako ne v celoti, pa lahko le nekatere in ljudem pristopne kraje. Nekateri kraji pa bi lahko dobili partizanska imena. Tudi tako bi lahko ohranili del dokumentacije NOB,

Nujno je tudi misliti na označitev posameznih važnih dogodkov iz NOB, večje borbe, formiranje raznih edinic, važne akcije, partizanske javke itd. Pri vsem je treba tudi težiti za tem, da spomenike približamo ljudem. Ni ravno važno, da stoji spomenik v neki kotanji, kjer je bilo partizansko taborišče, kjer nikdar ne bo šel mimo človek. V tem primeru ga postavimo v bližino poti, da ga tako vidi čimveč ljudi.

Vsekakor je pri postavitvi spomenikov in spominskih obeležij važno sodelovanje urbanistov. Nekateri spomeniki tudi ne spadajo v okolje.

Mogoče je za zaključek primerna tudi beseda o centralnem spomeniku na Jesenicah. V kratkem bi dejal, da je nekaterim všeč, veliko pa je bilo že kritičnih pripomb, da po svoji zunanosti ne odgovarja lokaciji. Spomenik je vsekakor dragocen prispevek prebivalcev in zasluži s te strani vse priznanje, res pa je morda potrebno reči še eno besedo. Morda tudi sedanje okolje, ki kaže še precejšnjo neurejenost, vpliva na obliko in vrednost spomenika. Moje mnenje je, da se vsekakor le še enkrat zberejo strokovnjaki in tudi prebivalstvo naj pove svoje mnenje in prav gotovo je, da bomo našli skupen jezik. Saj nihče bolj, kot prav Jeseničani, ki smo dali v tej borbi velik krvni davek, želimo počastiti spomin na padle borce in žrtve fašizma z dostojnim spomenikom. Še enkrat želim poudariti, da naj nam ne bo žal sredstev in truda, ki ga vlagamo v take objekte, saj nam bodo le v ponos, obenem pa se bo v njih kazala naša prizadevnost za počastitev vseh padlih v NOB in skrb za obujanje tradicij v NOB.

Piše Aleksander Rjazancev

Riše Jaka Torkar

81.

Pri KID so nastopile nove razmere za delavce in vodilni kader. Novi lastniki in njihovi eksperti so zahtevali pri podjetju tehnične spremembe, večjo storilnost in redukcije delavstva. Tedanji tehnični ravnatelj, ing. Kurt Hoffmann, se v celoti z njihovo politiko ni strinjal. Ko mu je leta 1930. izročil Josef Pfeiffer, desna roka Westna, listino za povišico plače, ki je bila izdana na račun odpustov delavcev, je raje po trindvajsetih letih službovanja pri železarni odstopil. Ponovila se je Pantžova usoda. Graditelj škedenjske martinarne in valjarn ter dolgoletni šef martinarne je brez odpravnine odšel z Jesenic. 1. julija 1930. leta ga je nadomestil ing. Leo Dostal, doma iz Opave v Šleziji.

82.

Pri jeseniški železarni so 1931. leta začeli graditi cevarno za varjene cevi, katere je Jugoslavija uvažala. Obrat cevarne je bil razporejen v 102 m dolgi lopi železne in lesene konstrukcije. Prvo leto so poskusno varili cevi, šele naslednje leto so na dveh malih agregatih za varjenje izdelali v osmih urah do 2600 kg cevi. Delo in organizacija je bila poverjena nemškemu strokovnjaku Josefu Bohennu. K obratu cevarna so pripadali še kisikarna, acetilenska naprava, pocinkovalnica, lužilnica in vlačilnica cevi. Po vlečenih ceveh s tenko steno, izdelanih na »ciponku«, je bilo na tržišču največ povpraševanja. Lužilnico in pocinkovalnico je zgradilo podjetje A. G. Ignis - Huettenbau.

Dorica Kodrič

S počitniško zvezo po Jugoslaviji

Počitniška zveza je mladinska organizacija, ki vključuje v svojih vrstah šolsko, delavsko in kmečko mladino. Organizira potovanja, izlete in taborjenje. Na potovanjih uči mladino spoznavati svojo lastno domovino z njenimi zgodovinskimi in kulturnimi vrednotami ter prirodnimi lepotami.

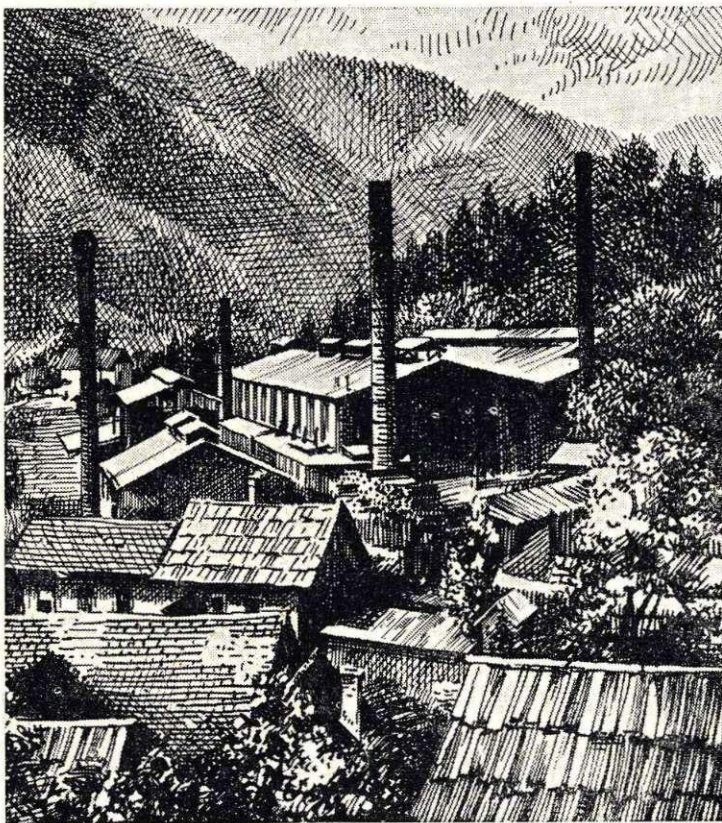
Letos je Izvršni odbor PZ organiziral potovanje po Jugoslaviji, ki smo se ga udeležili člani PZ iz vseh krajev Slovenije.

V Ljubljani se združimo v skupinico 21 ljudi. Že nam na ušesa udarja monotono ropotanje vlaka, ki drvi preko Zagreba in Siska, zavije v osrčje Bosne, da nas seznani z bosansko pokrajino, ki je za nas še tako tuja. Vlak ustavlja,

prebiramo imena, ki smo jih že večkrat slišali: Banja Luka, Doboj, Zenica. Pozno zvečer nas pozdravi tisoč luči Sarajeva, mesta džamij in minaretov na eni strani in modernih poslopij z najlepšo železniško postajo v državi na drugi strani. Naslednji dan se seznanimo z mestom. Zdi se nam prijazno in domače. Razmetano je med hribe, kar napravlja na nas prijeten vtis. Med stara poslopja, ki so kot spomeniki stare kulture, se vrinjajo nove moderne stavbe. Stari del mesta, Baščaršija, središče izdelkov domače obrti, v neposredni bližini Begova džamija, najlepša na Balkanu — slike izginjajo očem in ostajajo v spominu. Stopamo preko mostu Gavril Principa, pogledi nam obstanejo na pločniku, kjer so vdolbine stopal, od koder je streljal. Principovega muzeja ne moremo videti, ker je Dan vstaje BiH in je zaprt. Tudi ostali muzeji so zaprti. Zato se z žičnico peljemo na Trebevič. Mesto se nam pokaže v vsem obsegu in veličini. Z avtobusom se odpeljemo v Ilidžo, kjer pokušamo vodo žveplenega vrelca. Skozi dolg drevored stopamo proti izviru Bosne, kjer nas privablja zelenje in cvetje. Samo za kratek čas se ustavimo, kajti ni časa, da bi sedeli in občudovali ta čudoviti svet pred seboj.

Pred odhodom iz Sarajeva se še enkrat ustavimo naši pogledi na železniški postaji, ki se nam v jutranjem soncu zdi še lepša kot v siju večernih luči.

In že sopiha vlak po ozkotirni železnici skozi bosanske tunele, ki jih je preveč, da bi jih mogli prešteti. Pokrajina je podobna naši, le mnogo bolj pusta je. V strašni vročini kmetje obdelujejo svoja polja, ki so tako žejna dežja kot malokje. Peljemo se ob Drini, kjer je svet mnogo bolj prijazen.

83.

Westtnov delovni program je predvideval gradnjo valjarne tanke pločevine na Javorniku, po zamisli poljskega strokovnjaka ing. Ludvika Pleuscha. Prvotno so izdelovali na Javorniku tanko pločevino v stari valjarni za debelo pločevino na tako imenovani »nahcigarci«. V novi valjarni, ki je bila pri plinskih generatorjih, so pričeli z delom 18. septembra 1933. leta. Tanko žarečo pločevino so valjali na enem duo predogrodju in duo končnem ogrodju. Valjavsko progo je postavila tvrdka Achenbach z nemškimi monterji. V prvih štirih mesecih so valjavci uspeli izdelati 1760 ton tanke pločevine. Valjavci so bili domačini, mojster proge pa je bil Nemec Lautenschlager.

84.

Zaradi gospodarske krize, ki se je pričela leta 1932, je naslednjega leta v nekdanji znameniti žičarni pletenih vrvi in žebljarni v Bistrici v Rožu prenehalo delo. Naročil za bistriške obrate spričo avstrijske konkurence ni bilo več. Dne 30. decembra 1933 je bil izvršen likvidacijski račun. Tako je železarski obrat po 400 letih dočakal svoj konec. Westten ni imel namena, da bi obrate moderniziral, pač pa je dal del strojnega parka prodati, ostalo pa 1934. leta prepeljati na Jesenice. Za stavbe in preostale naprave so pri KID dolgo časa čakali na kupce. Nekaj strojne opreme sta odkupili tovarni dd. St. Egydy in Felten & Guillaume.

Že smo v Titovem Užicu. Ogledujemo si muzej NOB in tovarno orožja. V mislih pobitimo nazaj v čas pred dvajsetimi leti. Nihče ne govori, vsak samo premišljuje. Velika zanimivost tega mesta je Titov spomenik sredi modernih zgradb na velikem prostoru, ki so ga postavili v tem jubilejnem letu.

Spet čakamo na vlak. Končno pripelje. Za smer Čačak nabito poln. Stojimo. A kljub temu opazujemo vzhodno bosansko pokrajino, ki nas spominja na kras. Ozkotirna pa počasi vleče proti Čačku. Zamudimo vlak za Kraljevo. Odpeljemo se z avtobusom. V Kraljevu se skozi množico ljudi prerinemo do vlaka. Za silo vsi sedimo. In že ostajajo za nam znani srbski kraji. Nihče jih ne šteje, kajti noč je in vsi utrujeni kinkamo na trdih klopeh.

Jutro je. Bližamo se velikemu mestu. Skopje? Seveda. V domu Počitniške zveze, ki je eden najmodernejših v naši državi, se odpočijemo, kajti Skopje nas pričakuje z vsemi svojimi znamenitostmi.

Srce Makedonije — mesto ogromnih kontrastov, nas pozdravlja s svojimi živahnimi modernimi ulicami in stavbami na eni strani Vardarja in s starimi turškimi mošejami, muzeji, ulicami in hišami iz turških časov na drugi strani lenobne reke, ki se ne meni za novi čas, ki ne čuje klica nove dobe.

Najprej si ogledamo etnološki muzej, ki nas seznani z življenjem Makedoncev od najstarejših časov pa do danes. Nato pobitimo preko Dušanovega mostu v stari del mesta, ki je za nas posebno zanimiv. Cerkev sv. Spasa s prečudovitimi rezbarijami iz Galičnika in z grobom makedonskega junaka Goce Delčeva v ospredju, nas čisto prevzame. V

Muratovi džamiji od zunaj prisostvujemo muslimanskemu verskemu obredu. Pot nas zanese tudi na Dušanovo trdnjavo, kjer je zdaj muzej NOB. Staro Skopje s pravimi cehovskimi prodajalnami vseh vrst domače obrti ostaja za nami. Nimamo časa, da bi si vse ogledali. Zapuščamo te, mesto preteklosti in mesto sedanjosti, a še se bomo vrnili, še se bomo srečali s teboj, saj si tako prijazno!

Motorni vlak ali šinobus nas pelje po Makedoniji na jug. Titov Veles, Prilep in še mnoga manjša mesta ter vasi bežijo mimo nas. Že smo v Bitoli. Ustavimo se samo za kratek čas. Naš cilj je Ohrid. Avtobus beleži kilometre. V daljavi se kot ogledalo blešči Prespan. Še malo in tudi Ohrid nas pozdravi v vsem svojem blesku in lepoti.

Ohrid — biser Makedonije! Mnogo smo že slišali o njem in nismo razočarani. V sebi skriva vse tisto, kar more dojeti človek s svojimi očmi, svojim razumom, svojo dušo. Učenec Cirila in Metoda, sv. Klement, si je tu zgradil spomenik, cerkvico sv. Klementa, ki je najstarejši spomenik slovanske kulture v Makedoniji. Na najjužnejšem delu jezera, kjer med zelenjem izvira Crni Drim, ob albanski meji, stoji starodavni samostan s cerkvico. Sv. Naum si je tu postavil svoj spomenik. Obiščemo tudi cerkev sv. Sofije, ob obali stopamo proti cerkvici sv. Jovana. Ogledamo si mestni muzej. In nazadnje se povzpne na razvaline mestne trdnjave. Na poti naletimo na globoke jame, na dnu katerih so pred nedavnim izkopali sedem stopnic, ki so verjetno ostanki amfiteatra. Kaj vse bodo še odkrili v tem mestecu! Razvaline trdnjave nas spominjajo na carja Samuela. Ko je zagledal 10.000 vojakov, ki so se vračali slepi, je vzkliknil: »Oh, rid!« (»Oh, planine!«) — zelo jih je namreč ljubil — in umrl. Od

85.

Po letu 1933 so v jeseniško martinarno prihajali številni strokovnjaki po informacije in podatke o delovanju IV. SM peči s popolno bazično obzidavo. To je bil prvi podvig domačih jeklarjev v svetu, da so uspeli z rekonstrukcijo peči in uporabo bazičnega ognjestalnega materiala iz Radentheina. Rekonstrukcijo IV. SM peči so izvedli martinarski asistenti ing. Sergej Černivec ter tehnika Vaso Terseglav in Boris Florjančič. Pri izbiri in izdelavi bazične opeke Radex E pa je sodeloval dr. Karman, strokovnjak pri delniški družbi v Radentheinu. Z delom jeseniških asistentov in dr. Karmana je bilo seznanjeno društvo nemških montanistov v Donnermarkshütte v Nemčiji, kjer je poročal ing. Ciril Rekar novembra 1933. leta.

86.

Med Westtnom in delavstvom so zaradi kolektivne pogodbe nastala trenja. Na pritožbe delavcev je Westten odgovarjal: »Proizvajajte več, pa bodo zaslužki večji.« Zaradi nesporazumov je končno moral glavni delavski zapupnik KID Vencelj Perko obvestiti vodstvo podjetja in ostale forume o stavki, ki je nastala 12. julija 1935 na Javorniku, 15. julija pa na Jesenicah. Delavstvo je bilo v generalni stavki enotno in neustrašeno celo pred četo orožnikov, ki jih je poslal ljubljanski ban dr. Marko Natlačen. Pregovori s komisarjem Andrejem Bizjakom iz Radovljice so bili brezuspešni. Delavci so hoteli svoje pravice. Požrtvovalno vlogo v stavki so odigrale tudi delavske žene. Dne 18. julija se je stavka končala v prid delavstva.

tedaj se malo mesto ob jezeru imenuje Ohrid. S trdnjave zremo na prostrano jezero in šele takrat dokončno spoznamo njegovo veličino in lepoto. Sonce zahaja... Sedimo in strmimo v daljavo... Jezero pa narahlo valovi, kot bi nam hotelo pripovedovati o preteklosti, o zgodovini Makedonije in njenih junaških ljudeh... Škoda, ne utegnemo te poslušati, Ohrid, zapuščamo te, vendar te ne bomo nikoli pozabili!

Kmalu bo konec! Samo še Beograd nas pričakuje. Že ostaja za nami Makedonija, bežno zremo na njena tobačna in bombažna polja, poslavljamo se od njenih ljudi z njihovimi navadami in običaji.

Stojimo ob odprtih oknih vlaka in pozdravljamo naše največje mesto. Beograd! Tudi tebe hočemo spoznati. Vsaj malo. Dolgo iščemo dom Počitniške zveze. Končno smo tam, prijetno presenečeni, kajti ta dom je najlepši v naši državi. Za silo si odpočijemo od osemnajsturne vožnje, nato pa se porazgubimo po širokih beograjskih ulicah. Skupščina, palača Albanije, Terazije, Kalemegdan! Spet nove slike, ki se nam vtisnejo v spomin. Naslednji dan se z avtobusom odpeljemo na Avalo, kjer obiščemo grob neznanega junaka. Zamaknjeni stojimo pred spomenikom vseh junakov, ki so dali svoja življenja za našo srečo. Zdi se nam, kot bi njihova tisočera srca bila v granitnih plasteh veličastnega spomenika.

Preko nepreglednih ravnin Slavonije nas vozi vlak proti domu. Naša pot je pri kraju. Odidemo vsak v svojo smer. Se mar ločimo za vedno? Ne, saj smo vendar skupaj, vedno bomo skupaj. Druži nas nešteto lepih spominov in doživetij — v naših srcih ostaja lepota, ostajajo slike, ki jih ne bomo nikoli pozabili, v nas je vsa domovina, ki smo jo prepotovali in doživeli, ki smo jo spoznali in vzljubili še bolj.

Dorica Kodrič

Koledar najvažnejših dogodkov v NOB

5. avgusta 1941 je bila izvedena minerska akcija na tlačnem vodu HC Zasip. Akcijo je izvršil partizan Janez Ambrožič, elektrarna v Zasipu pa je prenehala z obratovanjem.

Istega dne so se sestali borci Cankarjeve čete in Jelovške čete na Vodica nad Kropo. Tu je bil ustanovljen Cankarjev bataljon, ob ustanovitvi pa je bil navzoč tudi član glavnega poveljstva, narodni heroj Stane Žagar. Za komandanta bataljona je bil imenovan Jože Gregorčič in za politkomisarja Ivan Bertoncelj-Johan.

6. avgusta 1941 je bil miniran železniški most na progi Jesenice—Kranjska gora. Pri akciji so sodelovali borci iz voda Cankarjeve čete, akcijo pa je vodil prvoborec Jože

87.

Bolni in »plazirani« (ponesrečeni) delavci so dobivali denarno in zdravniško pomoč pri Bratovski skladnici. Prva pomoč in zdravljenje delavstva je bilo poverjeno ambulantnim zdravnikom dr. Viljemu Schwabu in dr. Milanu Čehu. Vse kemične in mikroskopske ambulantne preiskave je opravljal ing. Ignac Hauser, šef kem. laboratorija KID. Dobrohotnim zdravnikom v bolnici na Senožetih so pomagali sestra Rozka in »vertarja« Kristan in Ivan Saksida, ki nikomur nista odrekla svoje pomoči ter strežnika Mikula in Katra, ki sta z lepo besedo in humorjem pomagala bolnikom pozabiti na njihove težave in bolečine. Težki bolniki in predvsem ponesrečenci pri delu so morali ostati v bolnici. Eno izmed bolniških sob so imenovali »kovačnica«.

88.

Po demontaži strojnih naprav elektrodne tovarne na Blejski Dobravi je leta 1937 mojster Haine razstrelil tovarniški dimnik. S tem je bila dokončno likvidirana ena od pomembnih tovarn v Evropi. Likvidacijo tovarne je zahteval nemški elektrodni kartel. KID je v sporazumu s koncernom Siemens-Plania Werke v Berlinu tovarno prodrla, strojne naprave in železne konstrukcije pa preselila na Jesenice in Javornik. Kroglična mlina, kotalnika, stiskalnice in ostalo orodje so porabili za novo dograjeno šamotarno na Jesenicah. Prav tako so dobravski delavci dobili delo v šamotarni, njihov ravnatelj dr. Viktor Samogy pa je postal njihov obratovodja.

Kraje-Zakefj.

7. in 8. avgusta 1941 — Novoustanovljeni Cankarjev bataljon se je utaboril na hribu Kotlič (1410 m) pri Lipanjski planini. Na tem mestu je moral Cankarjev bataljon že naslednji dan, to je 8. avgusta 1941, sprejeti borbo s številčno močnejšo nemško enotico, nakar se je po polurni borbi umaknil. V tej borbi so padli tudi prvoborci Pavel Koren z Jesenic, Lojze Žvan in Andrej Komar iz Gorij. Ze omenjeni hrib Kotlič pa je bil preimenovan v Partizanski vrh.

1. avgusta 1942 so Nemci v zgodnjih jutranjih urah napadli Cankarjev bataljon na sedlu Mlince nad vasjo Dovje. Iz podatkov je razvidno, da je bil bataljon izdan.

28. avgusta 1942 je padel znani politični delavec in prvoborec Viktor Kejžar na Beli peči nad Podblico. Istega dne je Cankarjev bataljon izvršil vojaško akcijo in delno uničil nemško občo v Žirovni ter zaplenil arhiv, iz katerega je bilo razvidno, da imajo Nemci dobro organizirano izdajalsko mrežo vohunov, ki stikajo za partizani.

4. septembra 1941 so Nemci v dopoldanskih urah za pokopališčem zidom na Koroški Beli ustrelili pet talcev. Življenje so izgubili Franc Podgornik, Albin Savli, Franc Frelj, Ludvik Stražičar in Karel Kragolnik.

9. septembra 1942 je v veliki ofenzivi na Jelovici padel jeseniški revolucionar, predvojni komunist, španski borec in organizator narodnoosvobodilnega gibanja Jože Gregorčič-Gorenjc. Za svoje izredne zasluge pri organiziranju

vstaje in sploh za revolucionarno delo je bil 5. julija 1951 odlikovan z Redom narodnega heroja.

13. septembra 1942 so borci Cankarjevega bataljona zažgali železniško postajo v Žirovnici.

12. septembra 1941 je bila izvedena akcija na Plavžu. Ob tej priliki je bila požgana žaga, akcijo pa so izvršili borci četvorke izpod Stola (Beniger, Vovik, Vergelj in Salamon).

14. septembra 1941 je bil miniran daljnovod visoke napetosti na Lipcah pri Blejski Dobravi. Električni drog visoke napetosti so porušili borci Kersnik, Konobelj, Žvan in Prešeren, ki so pripadali četvorci s Homa.

19. septembra 1941 — Tega dne so Nemci izvršili večjo ofenzivo na Pokljuki, padel pa je bivši španski borec in prvoborec Jože Finžgar s Slovenskega Javornika.

20. septembra 1941 so Nemci zaradi izdaje napadli vod partizanov v Lukmanovi koči. Pri tem je padel prvoborec Slavko Oman z Javornika.

1. oktobra 1942 je Cankarjev bataljon izvedel akcijo pri čevljarju Zupanu. Partizani so dobili 52 parov čevljev, ki so bili namenjeni nemškim vojakom. Ob tej priliki je petokolonaš Valis streljal iz svojega stanovanja in ubil stražarja Cebina.

11. novembra 1941 — V Dragi pri Begunjah so Nemci ustrelili vidnega političnega delavca in prvoborca Edija Giorginja z Javornika.

BORCI V ŠPANSKI DOMOVINSKI VOJNI

Jože Bajt

Tov. Jože BAJT je bil rojen 25. 2. 1908 na Poljanah pri Cerknem na Primorskem. Izhaja iz siromašne kmečke družine. V družini je bilo 10 otrok. Od teh 4 dekleta in 6 fantov, od katerih je najmlajši. Takoj po končani šoli je najprej delal pri kmetih, pozneje pa pri raznih gradbenih firmah. Leta 1928 je bil vpoklican na odslužitev rednega kadrovskega roka v italijansko vojsko. Vojaški rok je služil 18 mesecev. Po prihodu iz vojske se je ponovno preživljal z zaposlitvijo na kmečkih, gozdnih in gradbenih delih. Za kulturno izživljanje pod takratno italijansko oblastjo ni imel možnosti. Ko se je v Italiji pričel uveljavljati fašizem, ki je izvajal svoj teror nad slovenskim življem, se je v l. 1935 odločil za pobeg v Jugoslavijo in se tako izognil mobilizaciji v italijansko-etioipski vojni.

Ob prihodu v Jugoslavijo se je oglašil pri bratu Jaki v Škofji Loki in se odločil za odhod na Jesenice. Nastanil se je pri bratu Mihi na Javorniku. Zaposlil se je pri gradnji vodovoda Jesenice—Javornik. Od tam je pozneje pre-

stopil k firmi Slograd na Jesenice. Pri firmi Slograd se je včlanil v SGRJ (Savez gradjevinjskih radnika Jugoslavije). V letu 1936 so po organizaciji Saveza gradjevinjskih radnika Jugoslavije stopili v stavko vsi stavbinci na Jesenicah, da dosežejo boljše zasluzke, saj so nekvalificirani delavci zaslužili le 2,50 din/h. Stavka pa ni imela zaželenega uspeha. Posamezne sindikalne organizacije niso bile enotne. Kot glavni rušilec stavke je stopil v ospredje kaplan Križman na Jesenicah, ki je osebno zbral stavkokaze na podeželju in s tem zrušil enotnost stavkujočih. V sami organizaciji SGRJ so posamezni slabiči prestopili v ZZD (Zveza združenih delavcev) in NSZ (Narodna strokovna zveza), kar je enotnost v vrstah stavkujočih še poslabšalo. Stavka je propadla in v. revolucionarnejši delavci, ki so vztrajali v članstvu SGRJ, so bili odpuščeni.

Po tem odpustu se je Bajt zaposlil pri gradnji železniškega skladišča na Jesenicah. Kmalu za tem je dobil ponovno zaposlitev pri Slogradu, po priporočilu mojstra, ki ga je cenil kot dobrega delavca. V delo pri firmi Slograd pa se ni mogel več vživeti. Neuspeh v stavki ga je grizel in začel

je misliti na drugo zaposlitev.

Medtem pa je v časopisih bral o španski revolucionarni armadi in se odločil, da se udeleži španske revolucije. Pričel je iskati zvezo in jo dobil preko tov. Kravanje, ki ga je povezal z znanim jeseniškim revolucionarjem Pibernikom. Preko Pibernika je dobil zvezo z Jožetom Gregorčičem, ki je na Jesenicah vodil akcijo za odhod prostovoljcev v Španijo in že naslednji dan se je znašel na poti proti Splitu. Z Jesenic je takrat potovala v Španijo skupina 5 prostovoljcev. Vodil jih je Jože Gregorčič. Predvideno je bilo, da iz Splita odpotujejo v Španijo z neko francosko ladjo. Ali je ob tem odpovedala organizacija ali neodločnost kapitana francoske ladje je težko ugotoviti, ladja namreč ni čakala prostovoljcev in ti so za stonj križarili po morju vso noč. Zjutraj so se morali izkrcati na otoku Braču, kjer jih je zajela jugoslovanska policija. Zaprli so jih v Splitu, kjer so bili v zaporu tako na tesnem, da so morali spati v izmenah, prvi do polnoči, drugi po polnoči. Po zaslišanju so jih prepeljali v zagrebške zapore, kjer so bila ponovna zaslišanja. Iz zagrebških zaporov so jih poraz-

delili ponovno po posameznih banovinah in tako so bili prepeljani v ljubljanske zapore. Bajt in Gregorčič sta bila še istega dne iz ljubljanskih zaporov prepeljana na Jesenice, kjer sta bila zasliševana v glavnem o tem, kdo je bil glavni organizator odhoda v Španijo. Pri vseh zaslišanjih so prizadeti trdovratno zanikali odhod v Španijo in se izgovarjali, da so odhajali le na delo v Francijo, ker so bili zaradi nastopajoče krize in odpustov po obeh štrajkih na Jesenicah brez zaposlitve. Po izpustu iz zavora so se morali dnevno javljati policiji. Po približno 1 mesecu je bil Bajt ponovno poklican na policijo, kjer so mu obljubljali izgon v Italijo. Ker se je temu kot italijanski državljani upiral, je bil najprej izgnan v Subotico na Hrvaško, od koder pa so ga izgnali na Madžarsko. Prepeljali so ga do meje in mu pokazali prehod čez mejo.

Na Madžarskem je bil Bajt že takoj naslednji dan aretiran. V zagovor pri zaslišanjih je navajal, da je iz Jugoslavije dezertiral in jim lagal, da bi moral služiti srbsko vojsko, zaradi česar je pobegnil. Vse osebne dokumente je predhodno odvrnil. Ko je več dni presedel po zaporih, so mu ponovno ponudili izgnanstvo in je pri tem sam pristal na izgon na Čehoslovaško. Mejo je prekoračil na tromeji Madžarska-Avstrija-Čehoslovaška. Nadejal se je, da bo preko Češke laže nadaljeval pot proti Španiji. Bil pa je tudi na Češkem aretiran, zaslišan in ponovno izgnan v Avstrijo. Že takoj po prihodu v Avstrijo pa je nalezl na graničarja, ki ga je ponovno usmeril nazaj preko meje, ki pa jo je prestopil samo toliko, da se je graničarju umaknil in se ponovno vrnil v Avstrijo. Vso Avstrijo je prehodil peš, preživljal se je s prosjačenjem in po nesreči prosil pomoči prav pri družini nekega policista. Zato je bil pri Feldkirchenu aretiran, zaprt tri dni in zaslišan. Nato so mu ukazali, da se najkasneje v treh dneh umakne iz Avstrije. Naslednji dan se je pri Feldkirchenu ponoči prebil preko meje v Švico. Hodil je samo po gozdovih in morebitno pomoč prosil le pri osamljenih hišah. Lakota ga je privedla do tega, da je mo-

Jože Bajt

ral v dolino do bližnjih hiš. Ko je pri prvi hiši prosil pomoči, je bil izdan in aretiran. Presedel je mesec dni v zaporu v Klarusu. Tam so ponovno zahtevali umik iz države. Poprosil je za odhod v Francijo pod pretvezo, da upa, da se bo tam najlaže zaposlil. Prepeljan je bil do meje in preko meje usmerjen v Francijo. Prehodil je peš vso pot od švicarske meje do Pariza. V Parizu je iskal Partijski komite, ker pa ni imel nobenega naslova in ni obvladal jezika je bilo to zelo otežkočeno. Izogibal se je namreč širokih kontaktov z ljudmi v bojazni, da ne bi bil ponovno aretiran. Teden dni se je preživljal le z vodo in kruhom. Sedmi dan je v neki gostilni spoznal neko natakario, ki je bila Hrvatica. Preko nje se je povezal z nekim Karlovčanom, ki se je že vrnil iz Španije in je v Parizu delal za Partijski komite. S tem je šele prišel na organizirano zvezo na svoji poti v Španijo. Na komiteju so mu odredili stanovanje in preskrbeli potrebno perilo. Srečal se je z Janezom Korošcem iz Ljubljane, ki se je kot gozdni delavec v Franciji odločil za odhod v Španijo. Po treh dneh bivanja v Parizu se je nabrala že toliko močna skupina prostovoljcev iz Jugoslavije, Bolgarije in Poljske,

da so krenili proti Španiji. Organizacija jih je opremila s primernim obuvalom za čim tišji organiziran prehod meje preko Pirenejev.

Na španskih tleh so bili najprej dodeljeni v trdnjavo F'gueras. Skozi to trdnjavo je šel skoraj vsak prostovoljec špansko državljanske vojske. Tu so bili prostovoljci preoblečeni v uniforme in premeščeni v Casa Ibanez. Kot prvega jugoslovanskega prostovoljca v španski armadi je srečal v Casa Ibanezu Ivana Gregorčiča. Z Gregorčičem je bil dodeljen od tam po kakšnih 14 dneh v artilerijski tečaj v Alemanes, kjer sta bila približno 1 mesec. Po končanem tečaju je bil poslan skupno z njim na madridsko fronto in se udeležil bojev za Cameren, teruelskih borb in borb pri Castellonu. Kot dober borec je bil v letu 1937 sprejet v članstvo KP. Smatra, da so bile borbe pri Castellonu najhujše. Sovražnikov artilerijski ogenj in bombardiranje z avioni je bilo silovito. Pri tem je v njegovi neposredni bližini eksplodirala topovska granata, pri čemer je dobil zlom živcev. Zdravil pa se je le pri edinici, kar je negativno vplivalo na njegovo zdravljenje. Pri edinici je ostal vse do konca, ko so se republikanci zaradi pomoči na madridski fronti morali umakniti preko Pirenejev v Francijo. Tov. Bajtu je od borb na castellonski fronti spomin močno oslabil in se ne spominja več živo naslednjih dogodkov in ima zaradi tega tudi še danes posledice.

Po umiku iz Španije so jih francoske oblasti že v Pirenejskih razdelile v razna taborišča. Bajt je tako prišel v taborišče Argulaisse sur Meer, kjer so bili življenjski pogoji precej težki. Veliko število internirancev v taborišču so Francozi le slabo preskrbovali. Povsem pa so bili nevzdržni pogoji v higiensko-zdravstvenem smislu. Iz tega taborišča je bil premeščen pozneje v taborišče Camp de Gurs. Glede življenjskih pogojev tudi v taborišču Gurs ni bilo nič bolje. Prednost je bila v tem, da je tu že obstojal partijski komite, ki je dajal naloge, kako uveljavljati svoje pravice kot udeleženec španske revolucije. Nekaterim, ki so bili iznajdljivejši in predrznejši je

iz tega taborišča uspelo pobegniti in se ilegalno prebiti v domovino. Večina pa je ostala tam vse do leta 1941 ter so jih po nemškem vdoru v Francijo zajeli nemški fašisti. Nemci so internirance razdelili v razna taborišča. Bajt je bil poslan v Nemčijo. Bil je nekaj dni v taborišču Dachau, od tam pa je bil poslan v delovno taborišče Espenheim. Z ostalimi zaporniki je moral hoditi na prisilno delo v rudnik lignita. Življenjski pogoji so bili zelo težki, saj so dobivali hrano le enkrat na dan. Obrok hrane je predstavljala nezabeljena korenova juha s koščkom kruha. Pri tem pa so jih pogosto prete-

pali in trpinčili. V tem taborišču je vzdržal vse do leta 1945, ko so jih osvobodili Amerikanci, katere so po treh dneh zamenjali Rusi. Za odhod v domovino se je odločil s prvim transportom, ki so ga organizirali Rusi. Preko Nemčije, Češke in Madžarske se je vrnil v domovino. V Subotici so jih ponovno razdelili in transportirali v njihov matični kraj. Ves bolan in živčno zrušen se je vrnil v rojstno vas Poljane pri Cerknem, ravno po 10 letih svojega pobega iz Italije. Nastanil se je pri svoji sestri Mariji. V miru se je dalj časa zdravil. V letu 1947, 10 let po odhodu v Španijo, pa se je ponov-

no vrnil na Jesenice in se zaposlil v našem podjetju. Kar mu ni uspelo v stari Jugoslaviji, je dosegel po osvoboditvi. V letu 1948 si je izbral življenjsko družico in si ustvaril lastno ognjišče. V zakonu se mu je rodilo troje otrok, od katerih so še vsi šoloobvezni.

Tov. Jože Bajt je vsa zadnja leta zaposlen v obratu Javornik I — težka proga in trenutno opravlja delo ogrevalca ingotov. Zdravstveno se tov. Bajt ne počuti najbolje, veseli pa ga, da v miru uživa težko priborjeno svobodo in po svojih močeh pomaga graditi lepši jutrišnji dan.

Vladimir Kaše

90 let železne ceste skozi Jesenice

Lani, 14. decembra, je minilo 90 let, odkar služi svojemu namenu proga TRBIŽ—LJUBLJANA. Slovenci so takrat zelo težko uveljavljali potrebe po prometnih napravah. Leta 1864, ko so bile Anglija, Francija, Nemčija in de-

loma tudi že takratna Avstrija misliti na gradnjo, ker je bila Avstrija v vojni z Italijo in zaradi tega v finančnih težavah, vendar se je več kandidatov potegovalo za pridobitev koncesije za gradnjo. Končno jo je leta 1867 uspelo dobiti privatni družbi za gradnjo železnice »Rudolfovi železnici«. Pogajanja za traso, izdelava načrtov in odkupi zemljišč so trajala dve leti, tako da so pričeli z gradnjo šele leta 1869.

Gradnja je bila razdeljena na dve sekciji, od Trbiža do Jesenic in od Jesenic do Ljubljane. Gradili so jo pretežno delavci in obrtniki iz Italije, bilo jih je nad 12.000, ves les za prage so natesali v okoliških gozdovih, opeko je žgala opekarna v Dvorski vasi, les pa je poleg 45 žag ob progi pripravljalo še pet nalač za to postavljenih. Vsi ostali objekti na progi so bili namreč leseni. 14. decembra 1870 je bila uradna izročitev proge prometu, ki pa na severni strani sploh ni bila priključena na železniško omrežje, saj je bila proga Beljak—Trbiž zgrajena šele 15. novembra 1873. Seveda je bil temu primeren tudi promet. Ob delavnikih je vozil le en par potniških vlakov, ob nedeljah pa dva in tudi brzina je bila zelo majhna.

Jeseniško železniško vozlišče na tej progi danes

Večji pomen je proga dobila z omenjenim priključkom na avstrijsko omrežje v Trbižu, Jesenice kot vozlišče pa v letu 1907,

Taka je bila nekdanja železniška postaja na Jesenicah. Stala je na mestu, kjer je danes laboratorij OTK naše železarne

ko je bil zgrajen predor pod Rožco in je stekla goriška proga. Za Slovence je oboje dobilo pravi pomen šele leta 1918, preteči pa je moralo še nadaljnjih 27 let, da je postala naša prava last. Danes gre preko postaje Jesenice največ jugoslovanskega izvoza in prav tako največ tranzitnega tovora. Če si ogledamo delo postaje Jesenice v letu 1960, skoraj ne moremo verjeti, da uslužbenci to zmorejo na tako majhnem prostoru. Tirne naprave namreč zdaleč niso kos takim količinam in le požrtvovalnosti vsega osebja gre zahvala, da se promet nemoteno razvija. V letu 1960 je bilo na jeseniško postajo sprejeto 345.818 vagonov ali 947 vagonov dnevno. Naloženo je bilo 10.076, razloženo pa 53.501 vagonov, ostalo je bil tranzitni tovor. Seveda prevzame največ tovora, namenjenega za Jesenice, železarna. V letu 1960 je naložila 7217 voz ali 20 voz dnevno, razložila pa 49.294 voz ali 134 voz dnevno (brez Javornika in Vintgarja). Večino vseh teh dospelih okrog 1.990 milijonov dinarjev, ki voz, razen direktnih tranzitnih pa bi se, kot vidimo iz izgub, ki jih vlakov, je treba na jeseniški postaji razvrstiti v nove vlake, kar je zaradi premajhnih kapacitet

tirov nemogoče napraviti v določenem roku. Seveda nastaja zaradi premajhnih tirnih naprav velika gospodarska škoda. Vozovi se za-držujejo (stat. podatki iz leta 1956) prekomerno, povprečno 12,2 ure, kar stane naše gospodarstvo cca 29 milijonov dinarjev, dočim je po trditvi železarne le-ta bila oškodovana zaradi nepravčasne dostave za cca 70 milijonov. Upoštevati je treba tudi plačilo refakcij, ki jih plačujemo tujim koristnikom naših železniških uslug v devizah, zaradi prekomernega zadrževanja tovora.

Vsa ta dejstva kažejo, da jeseniško vozlišče, ki je imelo današnjo obliko že v stari Jugoslaviji, ne zmore postavljenih nalog in ga je treba razširiti. Odgovorni vodje so našli najboljšo rešitev, vendar dela ne napredujejo tako, kakor bi bilo potrebno. Po sredi so namreč spet finančna sredstva, ki jih je za tako veliko rekonstrukcijo treba zelo mnogo. Za izvedbo celotnega načrta bi potrebovali 1.990 milijonov dinarjev, ki pa bi se, kot vidimo iz izgub, ki jih povzročajo zastoji, vseeno kmalu amortizirali. Z rekonstrukcijo bi se število postajnih tirov povečalo

od sedanjih 14 na 29 in bi bili skoraj še enkrat daljši od sedanjih, vse pomožne tirne naprave (drča, delavniški tiri, premogovne depozije, kurilniške naprave) pa bi premaknili proti »Bazi«. Tako urejeno vozlišče bi imelo večjo kapaciteto, kot so današnje potrebe, vendar je treba misliti na prihodnost.

Upamo, da bo realizacija celotnega načrta uspela vzporedno z elektrifikacijo proge Jesenice—Ljubljana, ki je prav tako pereč problem v razvoju naših železnic. Sredstva, namenjena za vozlišče in elektrifikacijo, so za tekoče leto že skoraj v celoti porabljena, tako da bomo morali z deli počakati do prihodnjega leta.

Elektrifikacija proge je poseben problem. Sistem 15 kV 16 2/3 Hz, ki ga imajo Avstrijci in v katerega je vključen tudi elektrificirani del jeseniškega vozlišča, za naše razmere ni prikladen.

Proga Ljubljana—Jesenice bo napajana z enofaznim tokom 25 kV in 50 Hz, zato bodo Jesenice stična — preklonpa postaja, na kateri se bo menjal tok.

Če določeno skupino tirov napaja ene vrste tok, drugo druge vrste tok, moramo vse vlake, ki so namenjeni za smer proge z drugačnim električnim omrežjem, predstavljati na te tire s premikalnimi parnimi ali diesel lokomotivami. Tak postopek je seveda počasen in za mednarodne brze vlake neprimeren. Prikladnejše je, če vlečna vozila sama izvedejo svojo izmenjavo z lastnimi sredstvi. Tak način pa je mogoč le, ako se uvede preklonni način na določenih odsekih kontaktne mreže, ki dopušča napajanje teh odsekov bodisi z enosmernim tokom 15 kV 16 2/3 Hz, bodisi z enofaznim 25 kV/50 Hz.

Ko bo vsa proga elektrificirana, bo tudi dima manj na Jesenicah. Železnica namreč k zadimljenju krepko pomaga. K 1141 tonam koksa, mazuta in premoga, kolikor pokurijo dnevno v železarni, dodajo v jeseniški kurilnici nadaljnjih 112 ton premoga dnevno.

Fahrplan-Entwurf

für die westlichen Staatsbahnen (Linien südlich der Donau)

(Blatt I, II und III)

giltig vom 1. Juni 1966

Tarvis — Laibach S. B.										Laibach S. B. — Tarvis.									
43										43									
ab München										ab Innsbruck									
ab Wien (Westb.)										ab Wien (Westb.)									
ab Wien (Ostb.)										ab Wien (Ostb.)									
Stationen										Stationen									
11:00	11:10	11:20	11:30	11:40	11:50	12:00	12:10	12:20	12:30	12:40	12:50	13:00	13:10	13:20	13:30	13:40	13:50	14:00	14:10
12:17	12:27	12:37	12:47	12:57	13:07	13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27
12:22	12:32	12:42	12:52	13:02	13:12	13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32
12:27	12:37	12:47	12:57	13:07	13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37
12:32	12:42	12:52	13:02	13:12	13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42
12:37	12:47	12:57	13:07	13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47
12:42	12:52	13:02	13:12	13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52
12:47	12:57	13:07	13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57
12:52	13:02	13:12	13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02
12:57	13:07	13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07
13:02	13:12	13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12
13:07	13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17
13:12	13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22
13:17	13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27
13:22	13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32
13:27	13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37
13:32	13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42
13:37	13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47
13:42	13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52
13:47	13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57
13:52	14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02
13:57	14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07
14:02	14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12
14:07	14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17
14:12	14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22
14:17	14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27
14:22	14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32
14:27	14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37
14:32	14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42
14:37	14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47
14:42	14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52
14:47	14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57
14:52	15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02
14:57	15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57	18:07
15:02	15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02	18:12
15:07	15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57	18:07	18:17
15:12	15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02	18:12	18:22
15:17	15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57	18:07	18:17	18:27
15:22	15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02	18:12	18:22	18:32
15:27	15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57	18:07	18:17	18:27	18:37
15:32	15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02	18:12	18:22	18:32	18:42
15:37	15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57	18:07	18:17	18:27	18:37	18:47
15:42	15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02	18:12	18:22	18:32	18:42	18:52
15:47	15:57	16:07	16:17	16:27	16:37	16:47	16:57	17:07	17:17	17:27	17:37	17:47	17:57	18:07	18:17	18:27	18:37	18:47	18:57
15:52	16:02	16:12	16:22	16:32	16:42	16:52	17:02	17:12	17:22	17:32	17:42	17:52	18:02	18:12	18:22	18:32	18:42	18:52	

Marjan Stare

Naše potovanje v Monaco

Monaco? Saj smo o tem že brali, bo dejal kdo od bralcev. Res je. Pisali smo o velikim uspehu jeseniškega gledališča na mednarodnem festivalu amaterskih gledališč. In prav je, da smo pisali o uspehu, ki je vsem Jesenicam še posebej v čast.

To pot pa ne bom pisaril več o festivalu. Ta je že zdavnaj mimo in v gledališki pisarni visi le še lepa medalja in v mapi je cel kup izrezanih kritik o predstavi »Tripča« na festivalu.

Zato vabim bralce, da v teh nekaj straneh popotujejo z nami, saj bo prav gotovo slehernega zanimalo, kod nas je vodila pot.

O tistih krepkih štiridesetih vajah, menda jih je bilo še celo nekaj več, pa o jeseniški predstavi »Tripča« in vseh temeljitih pripravah ne bom pi-

Slavolok pred festivalno direkcijo v Monacu (foto Marjan Stare)

Milan Strmec

Jaz

Vse kar sem imel
prav vse
podaril
sem ljudem.

Ostalo mi je srce
in kri v žilah
ostalo mi je...

Vse, prav vse
kar mi je mati
dala
ko sem se rodil,
kri v žilah
in srce...

In te roke
mogočne roke,
ki so greble po brazdah
komaj rozorane njive
in v brazde položile
trave,
ki so se popele proti soncu
rodile so se v aprilu.

Vse kar sem imel,
prav vse
podaril
sem ljudem.

In ostalo mi je srce
in kri v žilah
in moje roke
so zakrvavele —
zato ne bom zdaj
nikomur
nič več dal —
nič več vzel;
ostalo mi je srce

saril. Zato se pomaknimo kar naravnost v nedeljo, 10. septembra, ko je že zarana pripeljal iz Ljubljane lep Kompasov avtobus s prikolico in se je v gledališču začel zadnji vrvež. Vse dopoldne je bil pravi direndaj priprav, nalaganja, pregledovanja, da ne bi kaj pozabili, istočasno pa je bil že carinski pregled kulis in rekvizitov, da bi potem na meji hitreje šlo od rok. Kam bi s kulisami? Kar na streho smo naložili tisto skromno, a kasneje toliko slavljenno sceno. Ves ansambel, od prvega do zadnjega, je sodeloval pri nalaganju in kmalu je bilo vse nared.

Torej gremo res? Zdaj že lahko poveznemo na glave rdeče dalmatinske čepice. Zdaj gre zares! Za te čepice smo se namreč odločili na skupnem posvetu, ko je bilo treba izbrati nekaj značilnega, po čemer bi nas vsi lahko spoznavali, da smo gostje iz Jugoslavije. Nihče ni niti slutil, kako učinkovite bodo te čepice. Domenili smo se že doma, da bomo povsod nastopali samo kot kolektiv, vso pot in kjerkoli se bomo pojavili. Res so nas te čepice tako neprisiljeno držale skupaj in še tisti, ki je neke po firenških ulicah zaostal, je samo s pogledom po ulici poiskal rdeče čepice in že smo bili spet vsi skupaj.

Ob enih opoldne smo bili nared. Odhod je bil skromen, za nas pa dokaj tesen, tako nekako, kot izlet v neznano! Nekaj svojcev, fotoreporter, nobenih nagovorov, samo stiski rok, nekaj rodbinskih poljubčkov, mahanje v pozdrav in — krenili smo!

V avtobusu je bilo zagonetno tiho. Šele tedaj je vsak dokončno dejal samemu sebi: »Zdaj torej resnično potujemo v Monaco!« Ceprav smo vsi samo čakali trenutka, ko bomo prestopili mejo, vseeno lepote gora od Mojstrane pa tja do Rateč nismo zgrešili. Nekaj te lepote smo morali vzeti s seboj v srcih za popotnico, kajti prijetno se je ob vseh lepotah tujih krajev spominjati prelepih domačih krajev.

Že smo na carini. Meja. Brez zamere, malo na dolgo je razpotegnjen takle pregled. Pravijo, da mora biti tako. Sicer so pa vsi zelo prijetni in nam zaželi srečno pot. Na italijanski strani je postopek krajši.

Prvi kilometri potovanja po tujini. Vzdušje v avtobusu daje prijetno slutiti, da dobre volje in seveda tudi potrpežljivosti ob pomanjkanju komforta ne bo manjkalo. Pokrajina je spočetka še vedno docela podobna naši, alpski. Zlasti v okolici Trbiža. Cesta je dokaj lepa, vendar nič boljša od naših. Po dolinah tudi iznajdljivi Italijani niso mogli trasirati kdovekakih razkošnih cest. Te nas čakajo šele južneje. Vozimo se ob reki Tagliamento skozi Pontebbo, Chiusaforte, Carnio in dolina se vedno bolj širi proti Udinam. Kaj, ko bi dejal kar po naše: Videm? Ker bom tudi namesto Trieste rekel Trst, pa naj mi bo dovoljeno tudi Udinam reči Videm, saj je v naši narodni zgodovini pogosto zapisano to ime, podobno kot »cesarski« Dunaj. Ceste, vpadnice v mesto, so dobesedno natrpane z obeh strani z velikimi, kričečimi reklamami. Komaj nekaj metrov razmaka je med njimi. Ubogi šoferji, kako le najdejo v gozdu teh napisov njim namenjene znake!

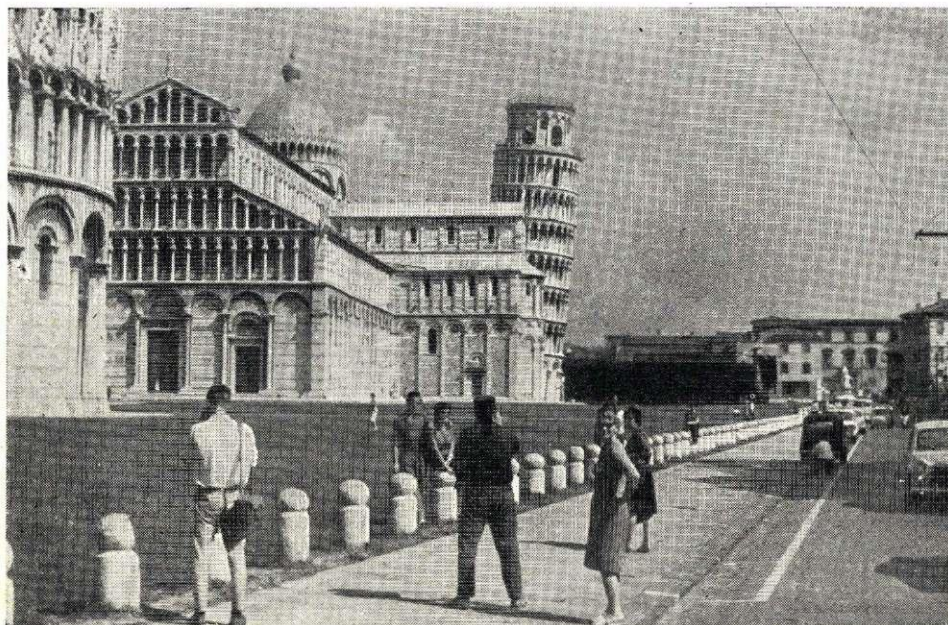
Videm. Kratek postanek. Ogledamo si mestni trg. Kakor v vsakem starem mestu so tudi tu v starem središču mesta nagnetene vse poglobitne znamenitosti mesta: loggia, stolp z uro, katero

Eden izmed portalov znamenite renesančne katedrale v Firencah (foto Marjan Stare)

udarjata dva bronasta moža v naravni velikosti, nekaj častitljivo starih stavb v malce površnem stilu, ki spominja na beneško gospostvo, zraven pa je občuten vpliv zapadnega stavbarstva tiste dobe. Čas je skopo odmerjen, zato je tudi ogled Vidma zelo skop. Ker pa je to prvi dan potovanja, slehernega tiščijo lire, ki smo jih zamenjali za pot, zato si ne moremo kaj, da ne zavijemo za prve desetake v prvo slaščičarno. Tam je marsikdo v eni minuti docela izčrpal »znanje« italijanščine, ki je bila kajpak nadvse borna! Dosti dlje od »prego« in »grazie« ni segla. Morda si je še kdo od pogumnih privoščil kak »koliko stane...«, potem pa čimprej umolknil z jezikovnim »znanjem«! Vodja pota, hkrati naš režiser, daje znak za odhod. Torej naprej proti Padovi. Cesta je ravna kot potegnjena z ravnilom. Ob straneh pravcata povorka topolov in platan. Še vedno vse natrpano z reklamami in napisi najrazličnejših bencinskih črpalk. Teh je sploh ogromno, po vsej poti, koder smo se vozili. Ponekod po približnem štetju kar po sedem na kilometer.

Znočilo se je, ko peljemo čez dolg most preko

Pogled na mesto Pisa
z znamenitim
poševnim stolpom
(foto Marjan Stare)

Tagliamenta. Suha jesen ga je skoro docela osušila. Ogromne množine naplavljenega peska. Dobrodošel material za iznajdljive italijanske gradbenike! Mimo Pordenona, Trevisa in Castelfranca pridemo pod polnoč v Padovo. Dokaj mirno mesto za komaj polnočno uro. Sicer se pa nismo ustavili ravno na glavni promenadi, temveč smo si hoteli ogledati vsaj od zunaj znamenito padovansko baziliko, edinstveno v arhitekturi. Njeno zunanost namreč loči od drugih velikih bazilik množica kupol, kot bi več cerkva zgnel v eno samo. Tudi v Padovi se nismo dolgo zadrževali. Ogledali smo si le še mestni park pred cerkvijo s pravo galerijo kipov, ki so postavljeni v velikem krogu ob vodi, ki obteka park. Že smo spet v avtobusu. Nočna vožnja skozi Rovigo in Ferraro, dve večji mesti na tej poti, nista večini mogla nuditi kaj užitka, ker je »posadka« povečini zadremala. Le sem in tja se je še kaka spočita glava ozirala skozi okno po mimo drvečih novostih in znamenitostih, kamor prav gotovo sodi edinstven grad sredi mesta Ferrara. Ponedeljek je že. To občutimo na cesti, kajti začel se je tovorni promet, ki je ob nedeljah prepovedan. Utrujenost nas je pa tudi le preveč začela premagovati, zato soglasno sklenemo, da se ustavimo pred Bologno. Zavozimo nekaj metrov v stran od ceste in v hipu se je v avtobusu umirilo. A žal ne za dolgo. To je bil strahoten koncert vseh zvrsti smrčanja, od hropenja, cmokanja, godrnjanja pa tja do najtanjšega cviljenja. Dvema ali trem sem nekajkrat stisnil nos, da je za hip odjenjal koncert, a kaj, ko sem nato še sam zaspal in prejkone tudi kaj prispeval k tej godbi. Sede, navpično postavljen v sedež, se temu pač ne moreš ubraniti. Zarana nas je prebudil vedno hujši trušč mimovozečih tovornjakov in tako smo že navsezgodaj lahko s pogledi švrkali drug drugega, kdo je bil v nočni »godbi« najbolj glasen. Šlo je kajpak brez incidentov. Najbolj željni toplega čaja so hitro privlekli na dan kuhalnike na špirit

in si v bližini zavreli malce okrepčila. Kdo bi vedel, da parkiramo prav na butanski postaji. Prijazni čuvaj nam je zato pri priči postregel še z butanom in kuhanje se je spremenilo v kaj živahno zabavo. Tudi mlekar se je ustavil tod mimo in steklenička »najsolidnejše« pijače se je prilegla.

Pot nas je kmalu pripeljala v Bologno. Tod smo si privoščili ogled skozi ves dopoldan. Ni težko kaj zgrešiti. Povsod imajo pregledne načrte mesta in lahko hitro najdeš vsako znamenitost. Ogledali smo si veliko katedralo, trg z Neptunovim vodnjakom, mestno hišo z dokaj bogato galerijo umetniških del, nismo pa pozabili na bolonjsko znamenitost, namreč na dva poševna stolpa. Eden meri v višino blizu sto metrov, ob njem pa je manjši, ki je močno nagnjen. Ob modrovanju, ali je nagnjen eden, ali drugi, ali oba, smo spoznali, da je bolje, da si raje ogledamo še kaj. Ogledali smo si še zunanost Rossinijeve rojstne hiše, potem pa je vodja pota dokaj modro ukrenil. Popeljal nas je namreč v majhno kletno gostilnico, kjer smo spet začutili, da se nas po vsem »štrapacu« noge le še držijo. Sicer smo nato še poldrugo uro iskali in tudi našli ostanke starega obzidja z mestnimi vrati, toda če bom še kdaj šel, si bom poiskal bližnjico.

Poldne je že, zato čimprej na novo cesto, tako imenovano »sončno cesto«, ki se bo čez leta vila skoraj skozi vso Italijo. To je mojstrovina gradbenikov. Je dvosmerna, eno cestišče s tremi trasami gre v eno, drugo pa v nasprotno smer. Predorov in mostov je kot na bohinjski železnici tja do Gorice!

Sredi poldneva prispemo v Firence. Nekdaj celo glavno mesto Italije. Zakladnica umetnosti. Torej bomo le videli Michelangelove umetnine v originalu. Ogled mestne hiše s stolpom in razkošnimi dvoranami in sobanami zapira sapo še tako razvajenemu obiskovalcu. Prespimo v campingu onstran reke Arno. Zarana pa smo spet v mestu in si ogledamo znamenito galerijo Uffizi. Eno samo dopoldne

Z avtobusom Kompasa so naši gledališčniki potovali v Monaco in nazaj. Nanj pa so naložili tudi vso potrebno garderobo in kulise

je vse prekratko, da bi lahko dojemal zakladnico tolike lepote v umetnosti! Ko bi popotnik kranjski imel s seboj toliko več denarja, da bi si lahko nakupil reprodukcij nekaterih umetnin! Italijani znajo prodajati vse, kar imajo. Razglednic, spominkov in raznih drobnarij je poln vsak kotiček ob cesti. Turista vabijo tako pogosto s svojimi turističnimi vabami, da se jim enostavno ne more več upirati. Upam, da bom tudi doma lahko kupil barvno razglednico Jesenic in okolice. Sicer pa bi zaenkrat samo boljša izbira črnobelih zadostovala.

V Firencah bi morali ostati vsaj nekaj dni, da bi si lahko ogledali z večjo pozornostjo in študijem vse znamenitosti, zlasti še renesančne umetnine. A za prvi obrok je bilo tudi to veliko. Morda zanese nekoga od nas pot še kdaj naokoli. Mi pa gremo to pot dalje, kajti gremo v Monaco. To je naš cilj. Zato usmerimo naš pridni TAM proti Pisi. Biti v teh krajih in ne videti poševni stolp v Pisi, to vendar ne gre. Ko smo prispeli k obzidju in skozi obočan vhod zagledali baziliko, baptisterij in poševni stolp, smo videli več, kot smo pričakovali. To je pesniško lepa kombinacija arhitekture v belem marmorju za obzidjem, nežno zelene trave in nad vsem tem mehko modro nebo, ki že vonja po morju. Tistih 150 lir že pogreši, kdor si želi povzpeti na stolp. Nikomur ni tega žal. To je res atrakcija Pise. Stolp je namreč tako močno nagnjen, da njegova težiščnica komaj še pade v osnovno površino. Temelje in okolico sicer nenehno sondirajo s cementom, vendar se utegne stolp še za časa naše generacije podreti, kajti vsako leto se nagne do 5 mm. To se sicer ne sliši veliko, toda tudi meter je navsezadnje sestavljen le iz milimetrov. Fizikalni zakoni bodo verjetno tudi tu čez leta dokazali svojo logičnost. Piso obišče resda vsak turist, ki potuje skozi severno Italijo. Turisti vseh vrst in poklicev.

Srečali smo štiri angleške študente v polcilindrih s »predpotopnim« avtomobilom, ki so ga vsega oblepili z etiketami hotelov, da je bil videti kot grahasta kokoš. Angleži si kajpak privoščijo v atomskem stoletju tudi kaj takega, sicer ne bi bili tradicionalni Angleži!

Obisk Pise je hitro mimo in zapeljemo proti obali. Prvič ob sredozemski obali! Viareggio in cela veriga malih obmorskih naselij s hoteli, improviziranimi kampi, skozi ob široki cesti pa nepretrgana vrsta platnenih in lesenih kabin. Obala je vsa v mivki. Iščejo primeren kraj, da se končno osvežimo v Mediteranu. Našli smo ga. Šele sto metrov daleč v morju seže voda komaj do ramen. Po narnem potovanju je to za nas čudovita osvežitev, ko se lahko prekopicujemo po vodi. Razpoloženje je idealno, doseže pa svoj vrh, ko se trije naši fantje do vratu zasujejo v mivko, da jim gledajo ven samo glave, na katere jim posadimo naše tradicionalne čepice. Seveda je treba vse to registrirati na film. Čeprav vsi »konzervirani« s soljo osvežujočega morja, se prerojeni podamo na pot, vse bliže cilju. Do noči moramo priti do Genove. Obala je pravljico lepa in turizem tu res cvete, čeprav primerno drag. Mi ga raje gledamo iz drvečega avtobusa, tak je lepši. La Spezia. Nato po serpentinah, ki so že nam zvrtele glave, kaj šele šoferju, prispemo do Rapalla in dalje v Nervi. Vsepovsod razkošno osvetljeni kraji. Kaj bi Italijani brez reklame!

Noč je že, ko zapeljemo v predmestje velikega pristaniškega mesta, v Genovo. Peljali smo se skozi eno uro, kar je zadosten dokaz ogromne razsežnosti mesta. Pristaniški vrvež, nad mestom pa kot varuh kroži žarek pristaniškega svetilnika v večnem krogu. Zavijemo v predmestje Pegli v camping in z vso naglico poležemo po udobnih posteljah v improviziranih platnenih šotorih. Zarana, po domače

Sprejem pri
monaškem županu
v eksotičnem vrtu —
v sredini župan,
levo od njega
generalni sekretar
FITA,
g. Guy Brousse
(foto Marjan Stare)

»sredi noči«, to se pravi ob 5. uri zjutraj pa že krenemo na pot, na zadnjo etapo do Monaca. Veliko pristanišče Savona se šele prebuja, ko drvi naš TAM 4500 skozi. Mrzlično iščemo na zemljevidu mesta Noli, Albenga, Allasio, Imperia, skozi katera potujemo. Tudi skozi San Remo peljemo, mesto, ki je postalo Eldorado italijanskih popevkarjev. Bliža se obmejno mesto Ventimiglia. Zato velja še kratek postanek, da se uredimo za dostojen prestop meje, se olepšamo in osvežimo, nato pa hajd še zadnji kilometri na italijanski strani.

Postopek na carini je kaj hiter, na obeh straneh. Mentone! Francija! Pohitimo, da ne zamudimo najavljen prihod ob enajsti uri. Vsem v avtobusu je čedalje tesneje in vedno redkeje se še kdo oglasi k besedi. Vsak čaka samo na prvi pogled skozi okno, ko se bo pokazal na obzorju Monaco. Toda cesta je vijugasta, zato kar naenkrat zraste pred nami Monte Carlo in poleg njega Monaco. Že peljemo mimo simboličnega mejnega kamna. Že smo na monaških ulicah. In seveda, Kranjci ne bi bili Kranjci, če ne bi srečali kot prvega v Monacu prav kranjskega Janeza. Prav zares Janeza, namreč Janeza Šmona, predsednika dramskega sosveta pri republiški Zvezi Sveta Svobod. Izstop pri hotelu »Le siècle«, hitra osvežitev v udobnem stanovanju in že smo šli na sprejem. Sprejel nas je generalni sekretar združenja amaterskih gledališč, g. Guy Brousse z vsem šarmom velikega gledališkega prijatelja. Šampanjec, darila, pozdravni nagovor in nasploh zelo velika pozornost do nas, Jugoslovanov, ki smo prvič prišli na ta festival, nam je vlila v srce občutek domačnosti, gostoljubja in velike volje, da bomo dali od sebe vse, kar zmoremo. Dolga in naporna vožnja je bila po kosilu z nekajurnim spancem, po dolgem času spet v pravi postelji, pozabljena in smo se čili in sveži podali po monaških ulicah za prvimi vtisi. Zvečer, po kratkem razgovoru na televiziji o naši predstavi in kratkem od-

lomku iz »Tripča« smo bili povabljeni na večer na morju. Vkrkali smo se hkrati z drugimi gledališč-

Eden izmed številnih luksuznih hotelov v Monacu
Foto Marjan Stare

niki, ki smo zastopali kar 16 držav, na razkošno osvetljeno jahto »Gallus« in odpluli na nočno križarjenje, ki nas je povedlo vse tja do San Rema v Italiji. Na ladji se je kmalu vse razživelo v en sam čudovit karneval prijateljstva, veselja, nesebičnega prijateljstva ne glede na pripadnost in državljanstvo. To je bila prava himna prijateljstvu med narodi. Pogovarjali smo se, skupaj peli, plesali in kramljali z Nizozemci, severnjaki, Nemci, Grki in še in še, tako da slednjič že ni bilo več potrebno vpraševati, od kod je kdo. Vsi smo postali ena sama velika družina prijateljev gledališke umetnosti, pa tudi družina neuradnih »ambasadorjev« miru med narodi. S tolikšno pozornostjo so gostili nas Jugoslovane, da morda še nikoli v življenju nismo občutili tolikšnega ponosa, biti prav Jugoslovan. Koliko prijateljev imamo po svetu, koliko jih je, ki jih zanima prav vse o našem življenju in kako brez bojazni izražajo občudovanje nad prizadevanji našega vodstva za mir v svetu. Tisti, ki niso vedeli, kako bi nas ogovorili, ker nismo znali tolikih jezikov, so nas pozdravljali kar z vzkliki: Jugoslavija, Tito, bravo! Opojeni od prečudovitega križarjenja po morju med tolikimi prijatelji smo se v kasni uri vrnili v monaško lukco, nato pa k počitku, nabrat moči za jutrišnjo predstavo.

Cetrtek, 14. septembra 1961. Naš nastop na festivalu. Komaj je bilo kaj časa za ogled znamenitosti, kajti vsem je bila pred očmi samo večerna predstava. Sami smo znosili na oder vse kulise in garderobo in pravi čas vse pripravili za predstavo. Pričakovali smo jo z občutki tesnobe. Ali nas bodo kaj razumeli? Ne toliko v govorici, ampak v gledališkem jeziku, ki je vendar soroden povsod po svetu? Uvodni nagovor pred predstavo, pred več kot šest sto gledalci, nato pa smo pogumno začeli s prvimi stavki. Oblilo nas je po telesih, ko smo po pičlih petih minutah že zaslišali iz dvorane buren aplavz kar pri odprti sceni. Publika je naša! Do konca igre smo igrali kot še nikoli in nas niti režiser ne bi spoznal v taki vnemi za čim boljšo pred-

stavo. Sedemkrat je zahrumel aplavz med igro iz dvorane, na koncu pa se je spremenil v pravo ovacijo našemu teatru, v aplavz jugoslovanski gledališki kulturi. Omotični od zmagovalstva smo hitro pospravili vse kulise in ostalo »kramo«, pred gledališčem pa so nas čakali gledalci vse dotlej, da nismo prišli mednje. Obkolili so nas v pravcati špalir in čestitk in vzklikov odobravanja kar ni bilo konca. Še ko smo se vračali po cesti proti hotelu, so nam ljudje ploskali. Res, brez hvale, aplavza na cesti pa še nismo doživeli. Torej smo jih res tako ogreli z našo sočno komedijo. To je bila največja nagrada, ki smo jo kdajkoli dobili za svoje delo.

Prihodnji dan je s kritično uro, kjer so nas hvalili v samih superlativih, s sprejemom pri monaškem županu v eksotičnem vrtu, z ogledom muzeja, akvarija, zoološkega vrta in drugih znamenitosti, minil ves v opojnem in radostnem občutku, da smo opravičili zaupanje tistih, ki so nam zaupali tako pomembno nalogo, da smo lahko zastopali Jugoslavijo na tem festivalu.

Povratak se je približal kar prehitro. Privoščili smo si še kratek izlet v Nizzo, nato pa nazaj. Do Genove po isti poti, nato pa na sever do Milana. Čudovita milanska katedrala in druge znamenitosti Milana so nam dale dovolj opravka od sobote zvečer do nedelje opoldne, ko smo odrinili dalje proti Jezeru Lago di Garda.

Še izlet v Verono, ali bolje mimogrede ogled Julijine hiše in grobnice, nato pa do Benetk. Benetke so bile prava krona vseh lepot, ki smo jih videli, a o tem bi lahko pisal že novo reportažo. Iz Benetk še skozi Trst, zapravili smo zadnje lire nato pa spet domov. Domov! Z lepim občutkom v sebi, da smo predstavili tujini našo kulturo najbolje, kolikor smo zmogli. Čeprav smo prevozili ne dosti manj kot 2500 kilometrov, je utrujenost splahnela ob velikem uspehu, ki smo nanj ob novi sezoni gledališča še toliko bolj ponosni v zavesti, da smo pri svojem ustvarjanju na pravi poti in da ta uspeh ne sme biti zadnji.

mehanizacije (vloga mišičnega dela postaja manjša, povečana pa je vloga osrednjega živčnega sistema).

3. Ljudje zapuščajo podeželje in se selijo v mesta in industrijska središča.

4. Pospešen je celotni družbeni razvoj (delavec ni samo proizvajalec, temveč tudi upravljavec).

Različne komponente tega razvoja so spremenile pogoje in način vsakdanjega življenja. Civilizacija človeku sicer pomaga, da se je razvil kot družbeno bitje, hkrati pa ga odmika od prirodnega načina življenja.

Danes že mnogo vemo o zdravem načinu življenja, dela, počitka in prehrane. To znanje pa pomeni za družbeno zavednega človeka obveznost, da živi in tako preživi svoj prosti čas, da bo vselej polnovreden in družbeno koristen.

Če bi bolj upoštevali izsledke znanosti, bi bilo tudi iz ekonomskega stališča veliko bolj pravilno sistematično gojiti preventivo kot kurativo. Tako bi

Viktor Krevsel

Delavsko razvedrilo

Človeška zavest s težavo sledi vsem spremembam, ki se vrstijo v naglici druga za drugo.

V času zadnjih dveh generacij se je tudi pri nas mnogo spremenilo. Naštejmo samo nekatera dejstva:

1. Uveden je bil osemurni delavnik (zato imajo ljudje tudi prosti čas).
2. Proizvodni proces se je izpopolnil v smislu

socialne dajatve n. pr. v veliki meri znižali, če bi skrbeli za to, da bi si ljudje v prostem času lahko privoščili kaj več sonca, zraka, vode, pravilne prehrane in gibanja. Skratka, da bi poskrbeli za učinkovite metode dela in počitka, ki so jih že sprejele vse družbe z visoko razvito industrijo.

Pri nas je žal še vedno poskrbljeno le za delo, nič ali zelo malo pa storjeno za počivanje, ki je sestavni del uspešnega dela. Vse premalo smo napravili za to, da bi se ljudje lahko zbirali v prostem času na kopališčih, smučiščih, igriščih, po knjižnicah, gledališčih, koncertnih dvorinah itd., ne pa n. pr. v gostilnah, ki so žal ponekod še edino shajališče delovnih ljudi.

Marsikdo bi lahko zanikal umestnost takega gledanja, toda taka stališča nikakor niso stvar posameznih fanatikov, temveč zakonitost družbenega razvoja in znanstvenih dognanj. Kot primer bi lahko navedli, da je v ZDA delavsko razvedrilo — industrijska rekreacija že dobila obseg množičnega gibanja, saj so uvedli rekreacijo že v 20.000 podjetjih. V tovrstno organizirano dejavnost je zajetih 24 milijonov zaposlenih ljudi. V ta namen dajejo podjetja 163 milijonov dolarjev letno.

V zadnjem desetletju so se v raznih državah v zvezi z industrializacijo pojavili podobni problemi. Zato je organizacija Združenih narodov za prosveto in kulturo UNESCO sklicala mednarodno konferenco (od 10. do 16. avgusta 1959), na kateri so obravnavali doprinos rekreacije k proizvodnji, ali točneje, vprašanje doprinosa rekreacije za strokovni in intelektualni razvoj delovnega človeka.

Ti podatki so zgovorna znamenja, ki dokazujejo, da so se pogoji življenja spremenili in da je postala rekreacija dejansko potreba.

POMEN DELAVSKEGA RAZVEDRILA

Z mehanizacijo dela se večja človekov prosti čas. Tega pa je začel delovni človek že mnogokje po svetu in tudi pri nas uporabljati na tak način, s katerim je začel škoditi sebi, svoji delovni učinkovitosti in preko tega celotni družbi. To je tudi vzrok, zakaj so se družbe, ki imajo visoko razvito proizvodnost, začele zanimati ne samo za izrabo delovnega časa delavca, temveč tudi za njegov prosti čas med in po delu. To zanimanje je danes postalo že tako globoko, da imamo že vrsto znanosti o tem, da je znanost o rekreaciji tudi že poseben poklic, poklic rekreacijskega delavca.

V mnogih deželah so na podlagi znanstvenih raziskav prišli do zaključka, da od družbe vodena, usmerjana in organizirana rekreacija pomeni korist za delovno ustvarjalnost in učinkovitost. Pri tem pa ne gre samo za delovni efekt, ampak tudi za odpravljanje škodljivih družbenih pojavov, ki jih družba zdravi prav z organizacijo razvedrilnih aktivnosti. V družbi s tako družbeno ureditvijo, kot je naša, mora biti v ospredju vedno humanistična skrb za človeka. Z rekreacijo si mora socialistična družba prizadevati, da odstrani iz življenja marsikatero nujno zlo, ki ga vsiljujejo modernemu člo-

veku nujni spremljevalci sodobnega industrializiranega življenja. Pomagati mora ljudem do osrečujočega doživljanja dela in jim zagotoviti možnost izražanja in razvijanje lastne osebnosti.

Pomen rekreacije je v socialistični družbi velik zato, ker mora upoštevati tri načela:

1. Humanistično skrb za delovnega človeka.
2. Večji delovni potencial v proizvodnji.
3. Odstranjevanje kvarnih družbenih pojavov.

To pomeni, da je vprašanje delavskega razvedrila važno družbeno politično vprašanje!

Nevarna basen

*Volkovi
spet zganjajo ovčice
v svojo smrtno stajo*

Vsak pri svojih vratih

*Počasi,
z grmečimi plohami
»velikih besed«*

*Z odprtimi gobci nabrušenih zob,
misleč, da s fantazijo
sam padel jim v šape bo svet,
da ovčice se same bodo poklale,
kot doslej so to znale*

*Toda, kaj če je staja že trhla
in se v gneči spoznanj razleti;
potem vam volkovi z milijoni
rešitve več ni ...*

Benjamin Gracer

Revija Zelezar — Izdaja Železarna Jesenice — Vršilec dolžnosti odgovornega urednika Remigij Noč — Tehnični urednik: Edo Žagar — Ureja uredniški odbor: predsednik Franc Pogačnik; člani: inž. Avgust Karba, Milan Polak, Janko Burnik, Stefan Nemec, Ivo Ščavničar, Leopold Lomovšek, Tone Jasnič, Zivan Vovk, Stane Tušar — Naslov: Uredništvo Zelezarja — Železarna Jesenice, telefon številka 394 — Tisk: CP »Gorenjski tisk« v Kranju. Slika na naslovni strani predstavlja diverzantsko akcijo ob požigu mostu v Zirovnici.